

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

На правах рукопису

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала:

Гулакова Людмила Валеріївна
студентка 62-1 МДО групи
факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:

Дмитренко Аліна Павлівна
доктор філософії, доцент кафедри
теорії і методики дошкільної освіти

Глухів – 2025

Анотація

Магістерська робота присвячена актуальній проблемі сучасної педагогічної науки та практики, що зумовлена необхідністю підвищення якості освітнього процесу в умовах реформування системи освіти України. У дослідженні розглянуто теоретичні та практичні засади обраної проблематики, проаналізовано наукові підходи вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правову базу та сучасний педагогічний досвід.

Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності визначених педагогічних умов, методів і засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу. Для досягнення поставленої мети визначено та реалізовано низку завдань, зокрема: проаналізовано стан розробленості проблеми в науковій літературі; уточнено ключові поняття дослідження; охарактеризовано особливості реалізації досліджуваного явища в практиці закладів освіти; розроблено та апробовано комплекс педагогічних заходів.

Об'єктом дослідження є освітній процес у закладі освіти, а предметом – педагогічні умови, методи та форми реалізації обраного напрямку діяльності. У ході дослідження використано комплекс теоретичних і емпіричних методів: аналіз, синтез, узагальнення, спостереження, анкетування, бесіди, педагогічний експеримент, а також методи математичної обробки результатів.

Практичне значення магістерської роботи полягає в можливості використання отриманих результатів, розроблених рекомендацій та матеріалів у практичній діяльності педагогів, у процесі професійної підготовки здобувачів освіти, а також у подальших наукових дослідженнях з означеної проблематики. Результати дослідження підтверджують доцільність упровадження запропонованих педагогічних рішень та їх позитивний вплив на ефективність освітнього процесу. Ключові слова: патріотичне виховання, старший дошкільний вік, українська дитяча література, національна свідомість, заклад дошкільної освіти.

Abstract

The master's thesis is devoted to a relevant problem of modern pedagogical science and practice, which is обусловлена the need to improve the quality of the educational process in the context of reforming the education system of Ukraine. The study examines the theoretical and practical foundations of the selected issue, analyzes scientific approaches of Ukrainian and foreign scholars, the regulatory and legal framework, and contemporary pedagogical experience.

The purpose of the master's thesis is the theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of defined pedagogical conditions, methods, and tools aimed at improving the educational process. To achieve this goal, a set of tasks was identified and implemented, in particular: analyzing the state of research on the problem in scientific literature; clarifying the key concepts of the study; characterizing the features of implementing the studied phenomenon in the practice of educational institutions; developing and testing a set of pedagogical measures.

The object of the research is the educational process in an educational institution, while the subject is the pedagogical conditions, methods, and forms of implementing the selected area of activity. In the course of the study, a complex of theoretical and empirical methods was used, including analysis, synthesis, generalization, observation, questionnaires, interviews, pedagogical experiment, as well as methods of mathematical processing of results.

The practical significance of the master's thesis lies in the possibility of using the obtained results, developed recommendations, and materials in the practical activities of teachers, in the professional training of students, as well as in further scientific research on the specified issue. The research results confirm the expediency of implementing the proposed pedagogical solutions and their positive impact on the effectiveness of the educational process. **Keywords:** patriotic education, senior preschool age, Ukrainian children's literature, national consciousness, preschool education institution.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ	11
1.1. Стан дослідження проблеми патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного в психолого-педагогічної літературі	11
1.2. Особливості патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти	21
1.3. Використання української дитячої літератури як засобу патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку..	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
2.1. Визначення рівня патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку	42
2.2. Система роботи з патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.....	54
2.3. Аналіз результатів проведеної роботи	55
Висновки до розділу 2	73
РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ.....	74
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах війни, соціальних змін та посилення національної свідомості, особливої уваги набуває формування в дітей почуття патріотизму, яке базується на знанні своєї історії, культури, традицій та мови. Саме старший дошкільний вік є сензитивним періодом для виховання таких цінностей, адже у цей час у дітей активно формуються емоційно-моральні якості, світогляд та національна ідентичність.

Українська дитяча література, яка є джерелом моральних цінностей та національної свідомості, виступає ефективним засобом виховання патріотизму. Через казки, оповідання та поезію дитина отримує уявлення про свою Батьківщину, її історію та культурні надбання, що сприяє розвитку почуття гордості за свою країну. Дослідження методик використання літератури для патріотичного виховання є необхідним для створення дієвих програм, які зможуть забезпечити національно-патріотичне виховання в умовах сучасної освітньої системи. Отже **актуальність дослідження теми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами української дитячої літератури не викликає сумніву.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток наукових поглядів на патріотичне виховання зробили видатні українські педагоги, зокрема О. Сухомлинський та С. Русова, які підкреслювали важливість національного виховання через літературні джерела та культурні традиції. Їхні праці стали основою для подальших досліджень у галузі виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку.

Наукові роботи таких сучасних дослідників, як О. Савченко та Н. Тарасова, розглядають літературу як дієвий інструмент для розвитку патріотичних почуттів. Вони наголошують на тому, що через дитячу літературу, яка містить національні символи, героїчні образи, елементи фольклору, діти краще засвоюють основи національної ідентичності.

Дослідження О. Колупаєвої та Л. Хомич сфокусовані на використанні літературних творів у процесі патріотичного виховання в освітніх закладах, що підтверджує значущість систематичного використання казок, оповідань і віршів для розвитку національної свідомості.

Згідно з сучасними науковими розробками, такими як дослідження М. Шевченко та І. Клименка, найбільш ефективними формами патріотичного виховання через літературу є інтерпретація текстів, читання з обговоренням, інсценізація на основі творів українських авторів.

Таким чином, аналіз наукових досліджень свідчить про багатогранність розгляду питання української дитячої літератури як інструменту формування патріотичних почуттів, і доводить, що, незважаючи на низку праць, що присвячені питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку, аспект використання української дитячої літератури у цьому процесі не набув достатнього висвітлення.

Доцільність дослідження теоретичних та практичних аспектів використання української дитячої літератури у процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку зумовлена необхідністю подолання низки **суперечностей** між: потребою розвитку національної свідомості дітей з раннього віку та недостатнім рівнем методичного забезпечення цього процесу в системі дошкільної освіти; потребою вдосконалення патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти та традиційними підходами до цього процесу; необхідністю виховання нового покоління національно свідомих громадян нашої Батьківщини та методичною готовністю педагогів до цього процесу.

Отже, соціальна та практична значущість вказаної проблеми визначили необхідність з'ясування теоретичних і методичних засад використання засобів української дитячої літератури у процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, що зумовило вибір теми дослідження: **«Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.

Об'єкт – процес патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет – система роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких **завдань**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.
2. Висвітлити значення української дитячої літератури в процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.
3. Визначити критерії, показники та виявити рівні патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити систему роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з застосуванням української дитячої літератури та експериментально перевірити її ефективність.

Гіпотеза: патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури відбуватиметься ефективніше якщо розробити систему роботи й зреалізувати її відповідно до таких умов:

- створення та систематичного оновлення патріотичного осередку в групі дітей старшого дошкільного віку з використанням української дитячої літератури;
- систематичного використання в освітньому процесі української дитячої літератури, що включає інтерпретацію прочитаних творів, обговорення та творчу діяльність на основі сюжетів, персонажів і національних символів;
- співпраці з родинами вихованців з питань патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження:

теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, класифікація; аналіз практичного досвіду виховної роботи дітьми дошкільного віку; аналіз теоретичних досліджень та сучасної практики щодо використання засобів дитячої літератури у процесі патріотичного виховання.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми патріотичного виховання в дітей дошкільного віку; охарактеризовано роль української дитячої літератури у формуванні цінностей та світогляду дітей старшого дошкільного віку; визначено критерії, показники та рівні у дітей старшого дошкільного віку, підібрані методики для виявлення рівнів патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення дослідження розроблена система роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з застосуванням української дитячої літератури; висновки та результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності вихователів закладів дошкільної освіти під час підготовки та проведення занять; студентами педагогічних спеціальностей у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Апробація результатів та публікації. Основні положення дослідження представлено тезами у виступах на науково-практичних конференціях, а саме: Гулакова Л. Виховання патріотизму як ціннісної основи у формуванні особистості дітей дошкільного віку. *XIV Глухівські наукові читання — 2024. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук: зб. міжнародної науково-практичної інтернет- конференції молодих учених і студентів, 10-12 грудня 2024 року.* Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2024. С.674-677. Виступи на

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що налічує 56 найменувань. Основний текст роботи викладений на 80 сторінках.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Стан дослідження проблеми патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі

У стратегічних документах щодо розвитку освіти України, таких як Конституція, Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», а також у програмі «Базовий компонент дошкільної освіти» та інших нормативно-правових актах, визначено пріоритетні завдання формування в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення громадянських обов'язків на основі національних і загальнолюдських цінностей, а також розвиток якостей громадянина-патріота України. Виховання майбутніх поколінь, здатних берегти й примножувати надбання предків, передбачає системну й послідовну роботу зі створення у дітей історичної пам'яті та свідомості. Ці поняття формують основу для становлення багатогранної, свідомої особистості, яка глибоко цінує національні традиції та готова брати активну участь у розвитку незалежної України [1; 24].

Кожна дитина потребує належного рівня гуманітарної освіти, яка дозволяє усвідомити закономірності історичного розвитку, опанувати основи народознавства, ознайомитися з етнічною історією та культурною спадщиною українського народу. Відповідно до положень Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, патріотичне виховання є невід'ємною частиною національного виховного процесу. Його метою є формування свідомого громадянина-патріота, готового до виконання своїх обов'язків перед суспільством і державою, а також збереження й примноження духовних і

культурних здобутків українського народу. Це сприяє згуртуванню нації, зміцненню соціально-економічного й культурного потенціалу країни.

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає одним із ключових завдань виховання формування в дітей любові до України, поваги до родини, шанобливого ставлення до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, а також до цінностей як українського народу, так і інших націй. Виховання свідомого ставлення до себе, людей і навколишнього світу є невід'ємною складовою освітнього процесу [25].

У сучасних умовах розвитку суспільства перед педагогами постає важливе завдання – інтегрувати дітей у соціальне середовище, формувати у них загальнолюдські цінності, позитивне ставлення до світу, себе та інших, а також сприяти становленню національно свідомої особистості – майбутнього громадянина України. Проблема патріотичного виховання є багатогранною та стосується всіх етапів освіти, починаючи з дошкільного віку. Патріотичні почуття не виникають спонтанно, а є результатом тривалого й цілеспрямованого виховання. Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку є складним і потребує сучасного методичного забезпечення, а також усвідомлення педагогами важливості цієї роботи саме на ранніх етапах розвитку дитини [23].

Важливість патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є визначальною для формування у них любові до рідного краю, усвідомлення національних цінностей та культурної спадщини. На державному рівні цьому аспекту приділяється особлива увага, адже виховання громадянина, який поважає свою Батьківщину та її традиції, є ключовою складовою національної політики. Документи, що регулюють освітній процес, зокрема, передбачають інтеграцію патріотичних цінностей у всі етапи навчання й виховання. Наведемо коротку характеристику основних нормативно-правових документів, що регламентують процес патріотичного виховання дітей у закладах дошкільної освіти.

Таблиця 1.1.

**Нормативно-правові документи, що регламентують патріотичне
виховання дітей в Україні**

Нормативно-правовий документ	Основні положення щодо патріотичного виховання	Рік ухвалення/оновлення
Конституція України	Визначає патріотизм як одну із базових цінностей держави, закріплює права та обов'язки громадян, зокрема їхню відповідальність перед державою.	1996 р. (із змінами)
Закон України «Про освіту»	Забезпечує виховання громадянськості, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, національної культури та традицій.	2017 р.
Закон України «Про дошкільну освіту»	Передбачає формування у дітей любові до України, поваги до народних традицій, мови, культури, толерантного ставлення до інших народів.	2001 р. (із змінами)
Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року	Визначає завдання щодо патріотичного виховання дітей, формування національної свідомості та духовності.	2013 р.
Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді	Метою є становлення громадянина-патріота України, гуманіста, демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків.	2015 р.
Програма «Базовий компонент дошкільної освіти»	Орієнтує педагогів на виховання в дітей патріотичних почуттів, формування уявлень про Батьківщину, її культуру, мову, традиції.	2021 р.
Державний стандарт початкової освіти	Визначає необхідність формування громадянських компетентностей, поваги до української культури та історії.	2020 р.
Указ Президента	Спрямований на консолідацію	2019 р.

України «Про стратегію національно-патріотичного виховання»	суспільства, формування національної ідентичності, виховання любові до Батьківщини та готовності до її захисту.	
Закон України «Про культуру»	Сприяє збереженню та популяризації національної культури, вихованню поваги до історичного минулого та культурного спадку України.	2010 р. (із змінами)
Закон України №2834-ІХ «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»	Встановлює основні принципи та напрями державної політики, спрямованої на утвердження української національної та громадянської ідентичності, що є невід’ємною частиною патріотичного виховання.	13 грудня 2022 р.
Постанова Кабінету Міністрів України №420-2024-п «Про затвердження Положення про ліцей безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання».	Визначає порядок створення та функціонування ліцеїв, що спеціалізуються на безпековому навчанні та національно-патріотичному вихованні учнів.	2024 р

Як засвідчують вказані документи, патріотичне виховання дітей в Україні ґрунтується на міцній нормативно-правовій базі, яка охоплює різні аспекти освіти, культури та національної ідентичності. Представлені в таблиці документи визначають стратегічні напрями, завдання й інструменти формування патріотичних цінностей у підростаючого покоління.

Сучасна законодавча база, включаючи закони, укази Президента та постанови Кабінету Міністрів, підкреслює важливість виховання в дітей любові до Батьківщини, усвідомлення громадянських обов’язків, поваги до

національних традицій та культурної спадщини. Особлива увага приділяється забезпеченню цілісного підходу, який охоплює всі етапи виховання – від дошкільного до старшого шкільного віку. Оновлення законодавчих актів, зокрема у 2024 році, свідчить про постійний розвиток та адаптацію державної політики у сфері патріотичного виховання до викликів сучасності. Це дає змогу ефективно впливати на формування в дітей високих моральних і громадянських якостей, що є запорукою становлення свідомого, активного та відповідального громадянина України [43].

Зазначимо, що патріотичне виховання є важливим аспектом формування особистості дитини, адже саме в дошкільному віці закладаються основи світогляду, моральних орієнтирів та емоційного ставлення до рідної країни. Науково-педагогічна спільнота приділяє значну увагу розробці методів і підходів до виховання патріотичних почуттів у дітей, але особливості цього процесу саме в старшому дошкільному віці потребують більш детального вивчення та осмислення.

Звернемось безпосередньо до трактування основоположного поняття нашого дослідження. Термін «патріотизм» походить від грецького слова *πατρις*, що означає «земля батька, предка». Цей термін охоплює гордість за культурні й матеріальні здобутки свого народу, прагнення зберігати його унікальність і культурну спадщину, а також готовність захищати інтереси своєї громади й нації. Коріння патріотизму сягає глибокої прив'язаності до рідної землі, традицій, мови та віри предків, які становлять основу ідентичності [32].

Відповідно до визначення, поданого в *Українському педагогічному словнику*, патріотизм – це одне з найглибших громадянських почуттів, що включає любов до Батьківщини, відданість своєму народу, гордість за культурні досягнення нації. Він реалізується через активну діяльність, спрямовану на розвиток і захист інтересів країни [47].

Питання патріотичного виховання має довгу історію в педагогіці. Ще в працях К. Ушинського наголошувалося на важливості виховання любові до

батьківщини через знайомство дітей із культурою, мовою та природою рідного краю. Пізніше, у ХХ столітті, вітчизняна педагогіка приділяла значну увагу формуванню патріотизму як одного з головних виховних завдань. Зокрема, роботи А. Макаренка та В. Сухомлинського містили рекомендації щодо розвитку у дітей відповідального ставлення до рідної землі, поваги до праці батьків та гордості за історичне минуле.

В. Сухомлинський підкреслював, що саме в дитинстві розпочинається тривалий процес пізнання моральних цінностей, які становлять основу духовності. Він вважав, що в цей період закладаються фундаментальні основи безмежної любові до Батьківщини, формуються прагнення бути справжнім патріотом та борцем за її благо. За переконанням педагога, патріотизм – це «сплав почуттів і думок, поняття Батьківщини досягається не стільки розумом, скільки серцем». Учений визначав патріотичне виховання як сферу духовного життя, яка проникає в усе, що людина пізнає, робить, прагне, любить чи ненавидить [42].

В. Сухомлинський наголошував, що виховання справжнього патріота – це складне завдання педагогіки, яке потребує глибокого залучення емоційної складової. Він підкреслював, що знання про Батьківщину мають пройти через серце дитини і залишити слід у її духовному світі, адже такі знання – це не просто факти, а істини, які мають впливати на особисте життя вихованця. Учений стверджував, що «велич Батьківщини» стає зрозумілою через «велич людини».

У працях Сухомлинського особлива увага приділяється вихованню любові до Батьківщини через повагу та любов до людини. Він підкреслював, що патріотизм починається з людяності й усвідомлення важливості спільного життя серед людей. Важливими елементами цього виховання педагог вважав формування у дітей щирої турботи та переживання за долю інших, що є основою моральних цінностей, таких як любов до Вітчизни, героїзм, стійкість, мужність у боротьбі за свободу та незалежність [42].

Ефективними методами національно-патріотичного виховання В. Сухомлинський вважав бесіди, етичні повчання, екскурсії в природу, спостереження, складання казок, а також розповіді про історію та героїчні вчинки українського народу. Особливе місце відводилося використанню фольклору, художніх текстів і мовленнєвої діяльності, які сприяють розвитку в дітей національної свідомості, почуття гордості за свою країну та глибокого розуміння духовних цінностей.

Завдання патріотичного виховання дошкільників, на думку В. Сухомлинського, полягає в тому, щоб перед кожним вихованцем відкрити всі джерела, які живлять почуття любові до Батьківщини: це і рідна природа, і родина, і рідне село чи місто, і героїчна історія Вітчизни. Всі ці елементи повинні об'єднуватися в образ великої святині – Батьківщини, яка формує у дітей почуття глибокої прив'язаності та патріотизму.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття патріотичного виховання набуло більш гуманістичного звучання. Як зазначає І. Бех, сучасний патріотизм передбачає не тільки гордість за країну, а й усвідомлення своєї ролі в її розвитку, активну громадянську позицію, відповідальність і толерантність [4].

На думку І. Беха та К. Чорної, патріотичне виховання є комплексним і цілеспрямованим процесом, що включає співпрацю всіх соціальних інститутів – держави, громади, сім'ї та освітніх закладів. Його завданням є розвиток у молоді патріотичної свідомості, почуття вірності Батьківщині, відповідальності за її майбутнє, а також готовності до захисту національних інтересів та сприяння розвитку держави як соціально-правової й демократичної [3].

На думку дослідників (А. Богуш, Н. Лисенко), дошкільний вік є сенситивним періодом для формування емоційного ставлення до навколишнього світу. Саме в цей період діти активно розвивають уяву, емоційно реагують на нові знання та взаємодію з соціальним середовищем.

Важливим завданням є формування в них позитивного ставлення до рідного краю через емоційні переживання та практичний досвід [6].

Згідно з дослідженнями А. Богуш, патріотичні почуття у дошкільників формуються поступово. На ранніх етапах важливо закладати основи любові до близького оточення – сім'ї, рідного дому, природи. У старшому дошкільному віці діти здатні усвідомлювати більш складні поняття, такі як приналежність до спільноти, гордість за культурну спадщину, та співпереживати історичним подіям [7].

І. Бех та К. Чорна зазначають, що у віці шести років у дітей починають формуватися базові особистісні цінності, які закріплюються через їхню емоційну прийнятність та прояв у поведінці, діяльності й міжособистісних стосунках. У цей період дитина починає оцінювати соціальні зв'язки, орієнтуючись на норми поведінки як дітей, так і дорослих. З'являється здатність до аналізу суспільних явищ, розуміння їхньої значущості та орієнтація на оцінки дорослих через власну діяльність [3].

Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку розглядається як системна та багаторівнева діяльність, що охоплює органи влади, громадські організації, сім'ю, заклади освіти та інші соціальні інститути. Її мета – формування високої патріотичної свідомості, почуття любові й відданості до Батьківщини, готовності захищати її інтереси, незалежність та цілісність, сприяючи становленню України як демократичної й правової держави. Особливий акцент робиться на формуванні у дітей ціннісного ставлення до рідного народу, держави та нації [2].

Дошкільний вік є критично важливим етапом для формування духовності дитини. Саме в цей час у дітей розвивається здатність до усвідомлення власного «Я», сприйняття світу та його краси. Враження від природи, праці людей і героїчних вчинків стають основою для виховання любові до рідної землі, сім'ї та українського народу [9].

Старший дошкільний вік відкриває можливість формування національно свідомого громадянина та патріота. У цьому віці дитина здатна засвоювати й розвивати такі особистісні риси, як відданість, любов до країни, почуття відповідальності за її майбутнє, що створює підґрунтя для становлення демократичного громадянського суспільства в Україні.

Шляхи реалізації патріотичного виховання в умовах дошкільного закладу охоплюють наповнення світогляду дітей відповідними знаннями, формування уявлень про суспільні явища та події, засвоєння соціального досвіду через повсякденне оточення (сім'я, громада), залучення до культурної спадщини, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини та рідного дому.

У сучасній психолого-педагогічній практиці патріотичне виховання реалізується через різноманітні напрями.

Рис. 1.1. Напрями патріотичного виховання.

Емоційно-моральний розвиток. Як зазначає А. Богуш, емоційна складова є основою патріотичного виховання, оскільки саме через позитивні емоції діти засвоюють любов до рідного краю, співпереживають і відчувають гордість за національні досягнення [7].

Ознайомлення з культурою та традиціями. За словами Н. Гавриш, залучення дітей до традиційних свят, обрядів та фольклору сприяє формуванню їхньої національної ідентичності [10].

Розвиток когнітивного компоненту. У старшому дошкільному віці важливо ознайомлювати дітей із символами державності, такими як прапор, герб, гімн, а також з історією рідного краю. Це сприяє розширенню їхнього світогляду та підвищенню мотивації до вивчення рідної культури.

Діяльнісний підхід. Як зазначає О. Каплуновська, практична діяльність, наприклад, участь у екологічних акціях, догляд за природою, спільне виконання творчих проєктів, стимулює дітей до активної участі у житті спільноти [27].

Розробка ефективних методів патріотичного виховання є важливим завданням сучасної дошкільної педагогіки. Науковці пропонують наступні методичні підходи:

- використання ігрових форм, зокрема сюжетно-рольових ігор, які сприяють усвідомленню дітьми своєї ролі в суспільстві;
- інтеграція патріотичного виховання з іншими освітніми напрямками, такими як екологічне, моральне та естетичне виховання;
- організація спільних заходів із батьками, що дозволяє створити єдине виховне середовище [28].

Незважаючи на значну увагу до проблеми патріотичного виховання, існують певні труднощі в її реалізації. Серед основних викликів можна виокремити:

- недостатній рівень підготовки педагогів до роботи у сфері патріотичного виховання;
- відсутність єдиного стандарту методичних рекомендацій для роботи з дітьми старшого дошкільного віку;
- обмеженість інтерактивних і творчих форм роботи з дітьми [31].

Таким чином, патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку є комплексним процесом, який включає емоційний, когнітивний та діяльнісний компоненти. Аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує, що систематична робота в цьому напрямі сприяє формуванню в дітей любові до

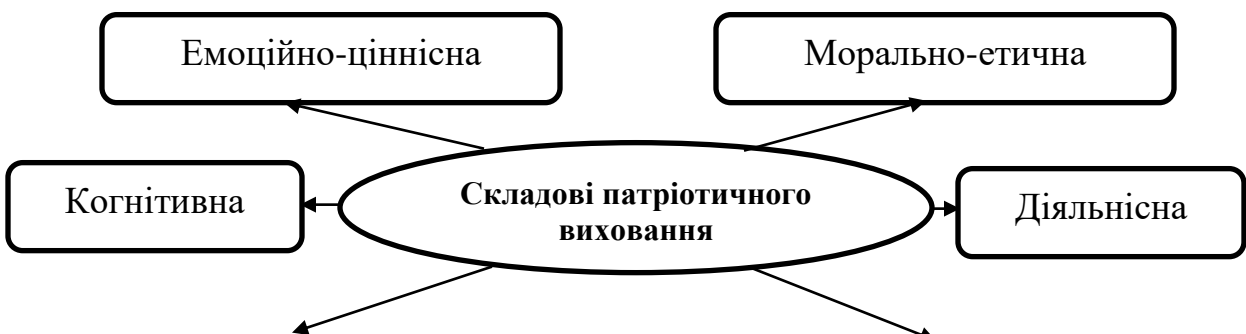
рідного краю, гордості за свою країну та готовності зберігати її цінності. Однак подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку більш інтегрованих і сучасних методик, які враховують специфіку сучасного дошкільного виховання.

1.2. Особливості патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти

Сучасний світ ставить перед системою освіти нові виклики, які впливають на формування патріотизму в дітей. Зокрема, глобалізація, розвиток цифрових технологій та культурна взаємодія з іншими народами створюють потребу у вихованні національної ідентичності, гордості за власну культуру та водночас толерантного ставлення до інших. У цьому контексті заклад дошкільної освіти виконує важливу роль, оскільки саме на цьому етапі відбувається закладання основ ціннісного ставлення до рідної країни.

Сучасні дослідження свідчать, що саме у дошкільному віці відбувається формування основних елементів громадянської свідомості у дітей. У дітей закладаються базові морально-патріотичні та культурні цінності, розвивається емоційна сфера, покращуються психічні процеси, такі як мислення, пам'ять і увага. Водночас відбувається їх соціальна адаптація до вимог суспільства та починається процес усвідомлення себе як частини спільноти й навколишнього світу. На думку педагогів і психологів, діти дошкільного віку здатні засвоювати базові знання про історію країни, основні події та культурні явища. Формування любові до Батьківщини залежить від виховання та здобутого досвіду [32].

Дослідники Л. Покроєва та Г. Тарасенко виокремлюють ключові складові патріотичного виховання [43; 37].

Рис. 1.2. Складові патріотичного виховання.

Охарактеризуємо детально кожен з названих складових.

1. Когнітивна складова:

- формування знань про Україну, її державні символи, історичні події, визначні місця, культурну спадщину та традиції;
- розвиток уявлень про рідний край, його природу, міста, села та їх особливості;
- ознайомлення із суспільними поняттями: «народ», «батьківщина», «громадянин».

2. Емоційно-ціннісна складова:

- виховання любові до рідної землі, її природи, культури, мови;
- розвиток почуття гордості за досягнення та героїчне минуле українського народу;
- формування позитивного ставлення до людей, які живуть поруч, та сприйняття їх як частини великої спільноти.

3. Морально-етична складова:

- виховання поваги до інших людей, державних символів, законів та традицій;
- формування почуття обов'язку перед рідною країною та громадянської відповідальності;
- прищеплення загальнолюдських цінностей, таких як доброта, чесність, справедливість.

4. Діяльнісна складова:

- залучення дітей до активної участі в заходах, що сприяють формуванню патріотичних рис (святкові концерти, екскурсії, участь у суспільно-корисних справах);
- розвиток творчих здібностей через вивчення української мови, літератури, мистецтва та фольклору;
- виконання практичних завдань, які навчають дотримуватися норм поведінки в суспільстві та поважати оточуючих.

5. Соціокультурна складова:

- ознайомлення з культурними надбаннями українського народу та інших націй;
- формування уявлень про Україну як частину світової спільноти;
- виховання толерантності до представників інших національностей, що сприяє формуванню гуманістичних цінностей.

6. Екологічна складова:

- формування дбайливого ставлення до природи рідного краю;
- залучення до природоохоронних заходів, таких як створення годівничок, висадка дерев, догляд за рослинами [43; 37].

Патріотизм Г. Тарасенко розглядає крізь призму різних аспектів ставлення: до природи рідного краю, до своєї країни, до людей, які в ній живуть, до моральних цінностей, традицій і культури, а також до державного устрою. Усі ці напрями можуть бути інтегровані в освітній процес для дошкільнят і сприяють їхній соціалізації, з урахуванням вікових особливостей розвитку [43].

На основі аналізу науково-методичної літератури та нормативних документів, можемо виокремити мету патріотичного виховання у закладах дошкільної освіти, що полягає у формуванні у дітей старшого дошкільного віку емоційно-позитивного ставлення до Батьківщини, розвитку почуття гордості за

рідний край, поваги до його культурних традицій, історії, мови та природи, а також у вихованні основ громадянської свідомості.

Окреслена мета патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку може бути досягнута через реалізацію низки завдань:

- формування уявлень про Батьківщину – ознайомлення дітей з назвою рідної країни, її столицею, символами (прапор, герб, гімн) та визначними місцями;

- виховання любові до рідного краю – формування емоційно-позитивного ставлення до рідної природи, культури, мови, традицій і людей, які живуть поруч;

- розвиток національної свідомості – ознайомлення з традиціями, звичаями, святами українського народу, а також з історичними подіями, які формують національну ідентичність;

- формування морально-етичних цінностей – виховання поваги до інших людей, любові до сім'ї, рідного дому та взаємодії у колективі;

- розвиток соціальної активності – залучення дітей до участі у святкових заходах, екскурсіях, трудовій і природоохоронній діяльності, спрямованій на благо суспільства;

- підтримка інтересу до культурної спадщини – використання української дитячої літератури, пісень, казок, творчих ігор, що знайомлять із багатством української культури;

- формування уявлень про взаємозв'язок людей та природи – виховання екологічної свідомості та почуття відповідальності за збереження природного багатства рідного краю;

- залучення родини до процесу виховання – співпраця з батьками для створення цілісної системи патріотичного виховання дитини [37; 38; 43].

Такі завдання створюють основу для гармонійного виховання громадянина, який здатний поважати цінності демократичного суспільства,

розвивати свої патріотичні почуття та долучатися до зміцнення України як незалежної, суверенної держави.

Відзначимо, що освітня діяльність із патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти базується на поняттях «народ», «Батьківщина», «рідний край», які діти починають засвоювати поступово, відповідно до їхніх вікових можливостей. Програми для дошкільних закладів спрямовані на народознавче, українознавче й краєзнавче виховання, що дозволяє ефективно інтегрувати патріотичні цінності в освітній процес.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні спрямований на формування у дітей знань про рідну країну, розвиток поваги до державних символів. Діти старшого дошкільного віку мають вміти впізнавати прапор і герб України, знати слова Державного гімну, а також назви столиці, великих міст і визначних природних та культурних об'єктів. Ці знання засвоюються під час тематичних занять. Особливу роль у цьому процесі відіграють художні твори, що розповідають про історію та сучасне життя країни, її природу, культуру, а також про побут і досягнення людей [1].

Наступний етап патріотичного виховання пов'язаний із формуванням любові до рідного міста та вулиці, на якій живе дитина. Дошкільники починають сприймати себе мешканцями свого мікрорайону, будинку, що є основою для розвитку почуття любові до «малої батьківщини». Для дітей рідний дім є першим осередком їхнього світу, де формуються традиції, стиль спілкування і взаємодія.

Виховання патріотизму передбачає ознайомлення дітей із назвою їхньої вулиці, її визначними місцями, транспортом, а також зв'язком із іншими частинами міста, включно з місцем розташування дитячого садка. У цьому процесі важливу роль відіграють батьки, які через власний приклад і розповіді пробуджують у дітей любов до рідного міста. Щоб старші дошкільники могли гордитися своїм містом, вони мають знати його історію, назви основних вулиць, пам'ятки, культурні установи, такі як музеї, театри чи школи. Таким чином,

поступове формування любові до рідного краю сприяє закладенню основ патріотичних почуттів у дітей.

Для досягнення успіху у патріотичному вихованні важливо забезпечити активну взаємодію між вихователями та дітьми через ігри, спілкування, навчання і різноманітні види діяльності. Ця діяльність повинна базуватися на історико-краєзнавчому матеріалі, що враховує поступовий перехід від знайомих і важливих для дитини тем до культурно-історичних фактів [5].

Патріотичне виховання базується на когнітивному компоненті, тобто наданні дітям доступної інформації, яка викликає інтерес і спонукає до активної діяльності. Наприклад, назву країни можна закріплювати через ігри («Назви країну», «Знайди Україну на карті»), вправи («Обери український символ»), бесіди та інші інтерактивні форми. Важливо підтримувати у дітей інтерес до подій не лише в Україні, але й у світі, формуючи у них почуття гордості за свою державу.

Ефективними формами роботи є екскурсії до історичних місць, відвідування виставок, тематичні заняття («Рідна мова – солов'їна», «Країна мов», «Стежками рідного краю»), а також створення альбомів на природничі та культурні теми.

Бесіди та обговорення є важливими методами патріотичного виховання. Наприклад, теми «Моя країна», «Державні символи України», «Гордість нашого краю» допомагають дітям усвідомити значення історії та культурної спадщини. Читання віршів місцевих поетів, перегляд фільмів про Україну, участь у рольових іграх або природоохоронній діяльності (виготовлення годівничок, догляд за рослинами тощо) сприяють вихованню любові до рідного краю. Такий підхід дозволяє поступово формувати у дітей позитивне ставлення до рідної країни та її цінностей [28].

Виховання патріотизму в старшому дошкільному віці базується на врахуванні вікових особливостей дітей. Дошкільники характеризуються емоційністю, допитливістю та схильністю до наслідування. Вони активно

сприймають образи, історії, символи та практичні дії, які пробуджують у них почуття причетності до навколишнього середовища. Згідно з дослідженнями Г. Люблінської, розвиток патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку відбувається через:

- емоційне сприйняття – діти емоційно реагують на красу природи, культурні традиції та символи державності;
- пізнавальну діяльність – ознайомлення з історією, географією та культурними досягненнями країни сприяє розширенню їхнього світогляду;
- практичну діяльність – участь у тематичних заходах, майстер-класах, догляді за природою та інших активностях допомагає закріпити патріотичні знання на практиці [37].

В умовах сучасного ЗДО ефективно патріотичне виховання базується на використанні різноманітних методів та форм роботи, які дозволяють залучити дітей до активної діяльності:

- дидактичні ігри – ігрова діяльність є провідною для дошкільного віку, тому використання дидактичних ігор із патріотичним змістом є одним із найефективніших методів. наприклад, ігри типу «збери карту України», «відгадай символи», «назви рідну квітку» стимулюють дітей до пізнання рідного краю та державних символів;
- читання художньої літератури – ознайомлення з творами українських письменників, народними казками, легендами та віршами формує у дітей інтерес до культурної спадщини народу. вихователь може проводити тематичні читання та обговорення, що сприятиме розвитку емоційного ставлення до рідної культури;
- проєктна діяльність – організація творчих проєктів, наприклад, створення «моєї книги про Україну», виготовлення плакатів чи виробів із національною символікою, залучає дітей до активного пізнання країни. спільна праця з однолітками сприяє розвитку колективізму та відчуття спільної мети;

– святкові заходи – проведення свят і тематичних ранків, присвячених важливим подіям (день незалежності, день прапора, день захисників України), допомагає дітям відчувати причетність до національних традицій. важливим є залучення дітей до підготовки та виконання творчих номерів, декорування приміщення та створення тематичних виставок;

– екскурсії та прогулянки – організація екскурсій до історичних пам'яток, природних заповідників або краєзнавчих музеїв дає дітям можливість отримати практичний досвід, розширити знання про рідний край і сформувати емоційно-позитивне ставлення до нього;

– робота з батьками – важливим компонентом патріотичного виховання є співпраця з родинами. Педагоги можуть організовувати спільні заходи для дітей і батьків: виставки, тематичні дні, майстер-класи. це створює єдиний виховний простір і підсилює вплив патріотичного виховання [12].

Перехід до інтерактивних технологій у дошкільній освіті є важливим аспектом модернізації освітнього процесу, який орієнтується на різнобічний розвиток дітей з урахуванням їхніх задатків, інтересів і вікових особливостей. Креативний підхід вихователя передбачає здатність бачити нове в традиційному, створювати щось невідоме, трансформувати інформацію в практичний досвід, який залучає дитячу свідомість, уяву та фантазію. Вихователь стає не лише інформатором чи наставником, а й партнером, товаришем, експериментатором у процесі організації дитячої діяльності.

Запровадження елементів, таких як музичний супровід патріотичного змісту, мультимедійні засоби, перегляд тематичних мультфільмів на теми «Я і моя родина», «Рідний край», «Моя маленька батьківщина», «Національні символи», «Національний одяг» і т.д., сприятиме розвитку національно-патріотичних почуттів у дітей. Ці активності не тільки підвищують патріотичний дух, але й допоможуть розвивати здібності й таланти дошкільнят.

Особливо ефективним для цього є використання мультимедійних технологій, таких як проектори, які надають можливість відкривати нові

напрямки в педагогічній діяльності, проводити воркшопи, тренінги, інтерактивні заняття, що розвивають толерантність та культурну обізнаність дітей. Впровадження таких форм роботи як національно-патріотичні керлінги, культурні проекти чи етнографічні студії зробить процес виховання ще більш цікавим і змістовним [17].

Отже, творчий підхід до національно-патріотичного виховання є важливим чинником для розвитку активної громадянської позиції у дітей старшого дошкільного віку, збагачуючи їхні знання та сприяючи формуванню глибоких патріотичних почуттів.

Варто відзначити, що вихователь ЗДО є центральною фігурою у процесі патріотичного виховання. Його завдання включають не лише навчання дітей, а й створення емоційно сприятливого середовища, в якому дитина почуватиметься частиною національної спільноти. Вихователь має бути взірцем для наслідування, демонструвати повагу до національних символів, традицій і культури.

За словами І. Беха, вихователь повинен:

- застосовувати інтерактивні методи, що стимулюють дітей до активної діяльності;
- підтримувати інтерес до рідної культури через творчі підходи;
- формувати позитивну атмосферу в групі, сприяючи емоційній відкритості дітей [4].

Отже, патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного ЗДО є комплексним процесом, що спрямований на формування у дітей позитивного ставлення до рідної країни, її культури та історії. Ефективність цього процесу залежить від творчого підходу педагогів, активної участі дітей та співпраці з родинами. В умовах сучасності патріотичне виховання має інтегруватися з іншими напрямками дошкільної освіти, використовуючи сучасні інтерактивні методи, які забезпечать гармонійний розвиток особистості дитини.

1.3. Використання української дитячої літератури як засобу патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку

В умовах дошкільного закладу патріотичне виховання є важливим елементом, який сприяє гармонійному розвитку особистості дитини. Одним із ефективних засобів патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є використання української дитячої літератури, яка сприяє розвитку національної свідомості, любові до рідної культури, історії та традицій. Література, багата на образи та символи, є могутнім інструментом для формування патріотичних почуттів через емоційне сприйняття, уяву та співпереживання. Вона допомагає дітям поглибити знання про рідну країну, виховувати почуття гордості за її досягнення та впливати на естетичний розвиток особистості.

Українська дитяча література відіграє важливу роль у формуванні національної самосвідомості дитини, оскільки вона відображає культурні, соціальні та історичні реалії, з якими дитина стикається у своєму повсякденному житті. Відповідно до досліджень, дитяча література є не лише джерелом емоційного та інтелектуального розвитку, але й ефективним інструментом у патріотичному вихованні.

Видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський відзначав, що літературні твори є не просто засобом навчання, а й «ліками для душі». Вони допомагають формувати в дітях емоційну прихильність до рідної землі, її історії та традицій, що, в свою чергу, сприяє розвитку почуття патріотизму [44].

Важливу думку висловлював педагог і щодо часу початку виховання патріотичних почуттів у дитини. Він стверджував, що формування безмежної любові до Батьківщини та відданості народові слід починати ще тоді, коли дитина починає сприймати навколишній світ, оцінюючи його. Педагог зазначав, що для малюка Батьківщина починається з найближчого оточення, з елементів повсякденного життя, таких як хліб, пшениця, небо, рідний ліс і навіть пісні

матері. Тому дуже важливо розповідати дітям про історію рідного краю, формуючи у них почуття відповідальності за матеріальні та духовні цінності, створені попередніми поколіннями [42].

В. Сухомлинський підкреслював, що кожна людина повинна мати свій рідний куточок, який стає незабутнім спогадом і моральним корінням, без якого неможливо говорити про глибину почуття приналежності до Батьківщини. Основним джерелом любові до Батьківщини для В. Сухомлинського є враження від краси рідної землі, що є місцем, де жили наші предки, де ми народжуємося і де помираємо [44].

Важливим елементом патріотичного виховання є рідна мова, яку педагог вважав засобом вираження думок і почуттів. Він пропонував використовувати такі методи, як екскурсії на природу, складання казок, етичні бесіди, а також слухати народні пісні, фольклор та казки. Педагог зазначав, що казка є благодатним джерелом для виховання любові до Батьківщини, оскільки саме в ній народ передає свої погляди, переконання та надії.

Важливу роль у патріотичному вихованні дітей відіграє літературне читання, яке, на думку Сухомлинського, є вихованням серця та благородства. Він ретельно добирав літературні твори, що сприяли вихованню в дітей почуття глибокої любові до Батьківщини, її історії та природи. Сухомлинський наголошував, що все, що вражає дитину в дитинстві, залишається в її серці на все життя. Тому він активно включав до бібліотеки книги, що розкривали героїчне минуле України, її славу історію та подвиги народ [42].

У працях С. Тесленко зазначається, що використання творів українських авторів для дітей дозволяє з раннього віку закріпити уявлення про патріотичні цінності, навчаючи дітей бути гордими за свою країну, її історичні досягнення та природні багатства [44].

Підкреслимо, що дошкільний вік є критичним періодом для формування основ патріотичних почуттів. Діти цього віку активно сприймають на слух та через зорове сприйняття казки, вірші, оповідання, де змальовано героїчні

вчинки, відданість батьківщині, любов до рідної землі. Зокрема, твори, в яких йдеться про національних героїв, боротьбу за свободу та незалежність, традиції та звичаї українського народу, сприяють глибшому розумінню та відчуттю єдності з рідною землею.

Використання засобів дитячої художньої літератури допомагає вихователям реалізовувати важливі завдання виховання дітей старшого дошкільного віку: сприяти розвитку почуття приналежності до українського народу, формувати позитивне ставлення до культурної спадщини та виховувати відповідальність за долю своєї країни.

Зміст творів, орієнтованих на патріотичне виховання, допомагає дітям зрозуміти важливість взаємодії людини з рідним середовищем, повагу до традицій та історичних досягнень свого народу. Через персонажів, які демонструють мужність, відвагу та доброту, формується емоційно-позитивне ставлення до патріотичних цінностей [53].

Основною метою застосування дитячої літератури є формування у дітей інтересу до читання, любові до книги, розвиток пізнавальних інтересів. Крім змісту, важливим є естетичне оформлення книжок: вони повинні бути яскравими та цікавими, часто ілюструючи історії про тварин, природу або інших дітей. Ілюстрації та текст мають сприяти легкому сприйняттю та викликати емоційний відгук [54].

Сприйняття літературного твору у дітей формується поступово, відповідно до їх психічного розвитку. Цей процес починається з простого емоційного відгуку на події, що відображаються в тексті, і розвивається до складнішого розуміння сюжету та ідейного змісту.

Використання дитячої літератури у виховному процесі дає змогу не лише передати інформацію про національну спадщину, а й через емоційне сприйняття глибоко закріпити в пам'яті образи, які надовго залишаються у свідомості дитини. Ці образи мають потужний виховний ефект, формуючи у малечі

почуття приналежності до певної нації, відчуття гордості за її досягнення та розуміння її історії.

Дитяча література сприяє розвитку патріотичних почуттів завдяки кільком ключовим аспектам:

- наявність у творах яскравих національних символів та образів. образи природи, фольклорні мотиви, традиційні свята, героїзм українського народу, що присутні в багатьох дитячих творах, формують у дітей позитивне ставлення до рідної землі;

- інтеграція культурних традицій у зміст літературних творів. через знайомство з національними святами, звичаями, народними ремеслами, діти отримують інформацію про культурну спадщину країни, що зміцнює їхнє почуття причетності до нації;

- позитивні національні герої. у творах, де головними героями є відомі особистості або вигадані персонажі, що втілюють кращі риси українського народу (мужність, відвага, любов до батьківщини), діти можуть ідентифікувати себе з ними. такий підхід допомагає формувати в них відчуття гордості за свою країну та власну роль у її майбутньому [40].

Однією з важливих складових роботи з дитячою літературою є вибір творів, які здатні сформувати у дітей старшого дошкільного віку позитивне патріотичне ставлення до рідної країни. Варто виділяти такі твори, які містять не лише цікаву історію, а й моральні уроки, що стосуються національних цінностей та історії України. При виборі літературних творів для дітей старшого дошкільного віку важливо враховувати вікові особливості дитини, її емоційні та інтелектуальні можливості. Літературні твори повинні бути не тільки цікавими та захоплюючими, але й змістовними, здатними передавати важливі ідеї про національну єдність, історію, культурні традиції, символи державності.

Звернемось до жанрових особливостей дитячої літератури.

Казки та легенди. Народна творчість є основним джерелом для патріотичного виховання в ранньому віці. Казки, легенди та перекази, що

містять образи героїв, які борються за свою Батьківщину, мають величезну виховну силу. Казки про козаків, героїв народної війни, а також про обереги та символи державності допомагають дітям засвоїти важливі уроки про відданість своєму народу, любов до рідної землі. Народні казки є одним із найпотужніших засобів патріотичного виховання в дошкільному віці. Вони не лише захоплюють дітей своїм змістом і фантастичними елементами, але й дають уявлення про українські традиції, моральні цінності, а також важливі історичні події. Твори, такі як «Козак Мамай» або «Про Івана та Марічку», допомагають дітям уявити героїчні вчинки наших предків і національні символи [35].

Оскільки казки відрізняються за змістом, сюжетом і композиційною будовою, методика їх використання в різних вікових групах також повинна бути спеціальною. Казки мають відповідати віковим особливостям дітей. Наприклад, казки В. Сухомлинського, які є частиною збірок «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця» «Вічна тополя», сприяють розвитку доброти та допомагають дітям зрозуміти такі складні поняття, як «Батьківщина», «рідний край», «патріотизм» та інші.

Вірші та пісні. Літературні твори поетів, як-от Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, виховують у дітей почуття гордості за свою націю. Їх вірші часто містять заклики до любові до рідної землі, поваги до народних традицій, захисту свободи і правди. Використання віршів, пісень, що оспівують героїзм, силу духу, любов до рідної землі, має глибоке патріотичне значення [19].

Оповідання та повісті. У творах для дітей старшого дошкільного віку, написаних українськими авторами, можна знайти багато прикладів героїчної боротьби за незалежність, поваги до національних символів та збереження культурної спадщини. Оповідання про козаків, українських гетьманів, народних героїв сприяють формуванню у дітей почуття гордості за рідний народ та його історію. До таких відносимо.

Тарас Шевченко «Кобзар». Хоча поезія Шевченка здебільшого складна для сприйняття дошкільнят, однак його вірші, такі як «Заповіт» або «Садок вишневий коло хати», можуть бути використані для формування у дітей почуття глибокої любові до рідної землі, поваги до української культури та історії. Діти можуть усвідомлювати важливість збереження національних цінностей через його звертання до природи та народної мудрості.

Леся Українка «Лісова пісня». Хоча «Лісова пісня» є більше філософським твором, який належить до дорослої літератури, у дошкільному віці можна використовувати окремі фрагменти цього твору. Завдяки яскравим образам, що показують красу природи, народні традиції та тісний зв'язок людини з природою, твір може сприяти вихованню патріотичних почуттів через осягнення національної культури.

Іван Франко «Країна мрій». Оповідання та вірші Івана Франка для дітей наповнені патріотичним змістом, де йдеться про силу духу, боротьбу за незалежність і гідність. Вірші Франка часто оспівують красу рідного краю, показують важливість єдності та боротьби за справедливість, що має велике значення для патріотичного виховання [54].

Останнім часом на українському книжковому ринку з'являється велика кількість творів, спрямованих на патріотичне виховання. Це твори, що безпосередньо присвячені історії, культурі та традиціям України, зокрема книги Оксани Іваненко, Марії Примаченко, Лариси Ніцой та інших сучасних авторів. Їхні твори часто поєднують елементи фольклору з актуальними темами, що дозволяє зберегти зв'язок між минулим і сучасним у розумінні дітей.

Надзвичайної ваги набуває відбір ефективних методів застосування дитячої літератури у процесі виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку. До основних методів можемо віднести наступні.

1. Читання та обговорення літературних творів. Педагог має обирати твори, які відповідають віковим особливостям дітей. Важливо після прочитання проводити обговорення, допомагати дітям виокремлювати головні ідеї твору,

розкривати образи героїв, пояснювати значення символів і термінів. Наприклад, після прочитання казки про козаків можна поговорити з дітьми про мужність, відвагу і любов до рідної землі. Педагог повинен не лише прочитати твір дітям, але й залучати їх до обговорення. Важливо пояснити дітям значення важливих символів, образів, описаних у творах, обговорювати героїчні вчинки персонажів, щоб діти змогли співвіднести ці поняття з реальним життям [15].

2. Творчі заняття. Після знайомства з літературними творами можна організувати творчі заняття, такі як малювання, ліплення, виготовлення виробів, які пов'язані з темою твору. Це сприяє розвитку уяви та творчих здібностей дітей, а також дозволяє їм краще усвідомити отриману інформацію через практичну діяльність. Це дозволяє дитині глибше осмислити прочитане і на практиці виразити свої враження від героїв, національних символів і подій, описаних у книгах [53].

3. Інсценування творів. Проведення театралізованих вистав, де діти можуть стати учасниками сюжету твору, допомагає глибше пережити події, які описуються в книзі, і закріпити враження від прочитаного. Інсценування дозволяє дітям поринути в атмосферу твору, відчувати себе частиною національної історії. Виступаючи в ролі героїв, діти не лише розвивають свої акторські здібності, а й глибше переживають емоції героїв, що виховує у них відповідальність, відвагу, почуття гордості за свою країну [19].

4. Ігри на основі літературних творів. Враховуючи, що для дітей дошкільного віку гра є провідною діяльністю, використання літературних сюжетів у ігровій формі має особливу значущість. Це може бути організація «літературних ігор» (наприклад, «Подорож у минуле» або «Ми – козаки»), де діти виконують завдання, на основі творів, і в ігровій формі знайомляться з національною історією [11].

Роль педагога-вихователя, серед іншого, полягає в педагогічному супроводі процесу розуміння змісту літературних творів. Це передбачає навчання дітей аналізувати, порівнювати, узагальнювати факти, виділяти

головне серед другорядного. Для цього педагог повинен чітко ставити завдання, визначати, що саме необхідно зрозуміти, та використовувати продуману систему запитань, що сприяє активному залученню дітей у процес навчання.

Важливо підкреслити, що в умовах сучасного закладу дошкільної освіти патріотичне виховання потребує системного підходу, тому вихователям важливо:

- застосовувати інтерактивні методи: спільні читання, обговорення, інсценування;
- інтегрувати патріотичні теми у творчі завдання: малювання героїв казок, виготовлення символів держави;
- проводити тематичні дні: присвячені визначним датам, видатним постатям України [54].

На основі здійсненого аналізу педагогічних та методичних джерел можемо виокремити низку переваг використання української дитячої літератури для патріотичного виховання:

- емоційне і когнітивне сприйняття – літературні твори діють на дитячу свідомість через емоційне сприйняття, допомагаючи створити глибоке, довготривале враження. діти не лише отримують знання, а й починають переживати події, про які йдеться в книгах, що формує їхні внутрішні патріотичні переконання;

- розвиток естетичного смаку – українська дитяча література має велику естетичну цінність. читання творів українських авторів сприяє розвитку у дітей художнього смаку, вміння цінувати поетичну мову, яка є невід’ємною частиною національної культурної спадщини;

- створення національної ідентичності – через знайомство з творами українських авторів діти починають усвідомлювати себе частиною великої національної спільноти, що є важливим для розвитку національної ідентичності та самосвідомості;

– формування моральних цінностей – багато українських дитячих літературних творів містять важливі уроки моралі, що допомагають дітям зрозуміти значення честі, гідності, любові до рідної землі [15].

Таким чином, використання української дитячої літератури стає потужним засобом формування національної свідомості у дітей. Література дозволяє педагогам не лише ознайомлювати дітей із культурною спадщиною, а й формувати їх як свідомих громадян, що поважають свою країну та її традиції. Використання української дитячої літератури як засобу патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно ефективним інструментом, що дозволяє не тільки знайомити дітей з національними цінностями, а й формувати у них почуття гордості за свою країну, її історію та культуру. Правильний підбір літературних творів, методи їх обговорення, інсценування та творчі заняття допомагають глибше усвідомити значення патріотизму та розвивати емоційне ставлення до рідної землі.

Висновки до розділу 1

У першому розділі, відповідно до теми та мети дослідження, розглянуто теоретичні аспекти дослідження проблеми патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.

Зокрема, з'ясовано стан дослідження проблеми патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі. Вивчення проблеми патріотичного виховання в літературі показує важливість раннього формування почуття любові до Батьківщини, поваги до культурної спадщини та історії. Існує численна теоретична база, яка підкреслює роль сім'ї, вихователів та навчальних програм у формуванні патріотичних цінностей у дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні дослідження вказують на необхідність використання інтегрованих підходів, що поєднують різні засоби для формування у дітей патріотичного світогляду. Зокрема, значну роль у цьому процесі відіграють літературні твори, що містять елементи народної культури та національної ідентичності.

Окреслено особливості патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Патріотичне виховання в умовах сучасного дошкільного навчального закладу має враховувати індивідуальні особливості дітей старшого дошкільного віку, їх здатність до сприйняття культурних цінностей через гру, образи та емоції. Зазначено, що важливою є роль вихователя, який має бути не тільки педагогом, а й активним учасником процесу формування патріотичних почуттів через організацію різноманітних заходів, використання наочних матеріалів та інтерактивних методів навчання. Сучасний підхід до патріотичного виховання вимагає застосування новітніх методів, включаючи мультимедійні технології та інтерактивні засоби, що сприяють розвитку національно-патріотичних якостей у дітей.

З'ясовано, що українська дитяча література є ефективним засобом патріотичного виховання, оскільки вона містить в собі не лише національну ідентичність, а й елементи народної культури, історії та героїчних традицій. Вивчення казок, віршів, оповідань та інших літературних форм сприяє формуванню у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до рідної землі, розуміння своєї приналежності до українського народу та його цінностей. Твори українських авторів дозволяють дітям через емоції та образи пізнати красу рідного краю, виховувати глибокі моральні якості та почуття патріотизму. Завдяки детальному підбору літератури, що відображає культурні та історичні аспекти України, можна створити основу для формування у дітей почуття гордості за свою Батьківщину.

Отже, вивчення теоретичних аспектів патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами української дитячої літератури підтверджує значення раннього впливу на свідомість дітей, зокрема через літературні твори, що формують у них глибокі патріотичні почуття, знання про історію та культуру рідного краю.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Визначення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку

З метою перевірки впливу української дитячої літератури на виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку нами була проведена експериментально-дослідна робота, в якій взяло участь 50 дітей старших груп Кролевецького закладу дошкільної освіти (центру розвитку дитини) № 9 «Ромашка». Одна група була взята за експериментальну (ЕГ), друга – за контрольну (КГ).

Експериментальне дослідження проводилося у три послідовні та взаємопов'язані етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Для його проведення були визначені критерії, їх показники, розроблені діагностичні методики.

На формувальному етапі дослідження була розроблена та впроваджена система роботи з виховання моральних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури. Третій етап дослідження передбачав проведення контрольного обстеження дошкільників за методикою констатувального етапу з метою виявлення ефективності проведеної нами системи роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи засобом народної української іграшки.

Експериментально-дослідну роботу почали з проведення констатувального етапу дослідження. Були використані такі діагностичні методики:

- діагностичні бесіди з дітьми, дидактичні вправи з метою виявлення рівнів сформованості патріотичних почуттів;
- спостереження за поведінкою дітей в режимних моментах з метою використання патріотичних почуттів у практичній діяльності.
- математична обробка результатів дослідження та їх аналіз.

Враховуючи завдання Базового компонента дошкільної освіти та освітньої програми виховання дітей дошкільного віку «Дитина», рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку оцінювалися за трьома критеріями: емоційно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісно-поведінковий з показниками:

Показники емоційно-мотиваційного критерію: поважне відношення дитини до державних символів, прояв інтересу до них, з гордістю розповідає про українські традиції, звичаї, працелюбство українського народу.

Показники когнітивного критерію: дитина знає і називає державні символи, впізнає державні символи України серед державних символів інших країн, знає і називає традиції українського народу.

Показники діялісно-поведінкового критерію: дитина приймає участь у суспільно-патріотичних заходах, розмовляє українською мовою; дотримується українських звичаїв і традицій.

Згідно визначених критеріїв та їх показників було розроблено три рівні сформованості патріотичних почуттів: високий, середній, низький.

Високий рівень має дитина, яка самостійно правильно відповідає на поставлені запитання, знає і називає державні символи України, знає їх значення, впізнає державні символи України серед символів інших держав. Із зацікавленістю розповідає про звичаї та традиції українського народу.

Середній рівень має дитина, яка іноді потребує незначно\ допомоги дорослого під час бесіди, невпевнено називає державні символи України, знає їхнє значення, але не може чітко пояснити, не завжди впізнає державні символи

України серед символів інших держав, Вибірково сприймає інформацію про звичаї та традиції українського народу; про українські літературу.

Низький рівень має дитина, яка потребує значної допомоги дорослого під час бесіди, не може самостійно чітко назвати державні символи України, не знає їхнього значення, не може впізнати державні символи України серед символів інших держав, звичаї та традиції українського народу.

До кожного показника були підбрані діагностичні завдання, які відображені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методи діагностики для виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники	Методи діагностики
Емоційно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – Повага до національних символів, рідної мови – Прояв позитивних емоцій до українських традицій, звичаїв, – Яскраві позитивні емоції до української дитячої літератури 	<ul style="list-style-type: none"> - бесіда за змістом картинок - бесіда «Як ти відносишся до українських традицій?» - розповідь дитини про рідне місто. - бесіда «Про що ти хотів би дізнатися?» - спостереження за дітьми під час ігрової діяльності
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – Знання національних символів України – Розуміння найважливіших понять, пов'язаних із патріотичними почуттями – Знання українських традицій, звичаїв 	<ul style="list-style-type: none"> - дидактична гра «Знайди державні символи України» - бесіда «Як ти розумієш висловлювання «патріотичні почуття?»» - бесіда «Що ти знаєш про українські звичаї, традиції?»
Діяльнісно-поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> – Правильне поводження під час звучання гімна України, підняття державного прапора, спілкування українською 	<ul style="list-style-type: none"> - спостереження за дітьми під час виховного заходу - бесіда «Чи вважаєш ти себе патріотом?»

	мовою – Дотримання українських традицій (працелюбності, моральних чеснот тощо)	- організація трудової діяльності в куточку природи.
--	---	--

З метою виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку за емоційно-мотиваційним критерієм ми повели з ними бесіди за змістом картинок «Що ти відчуваєш коли...», «Як ти відносишся до українських традицій», «Про що ти хотів би дізнатися», спостереження за дошкільнятами під час ігрової діяльності, розповідь дитини про рідне місто. Проаналізуємо результати діагностування.

Бесіда «Що ти відчуваєш коли ...» допомогла нам виявити у дітей почуття поваги до державних символів України. У 40% дітей КГ та 32% дошкільнят ЕГ наявні почуття поваги до прапора України, гімну (Микола Л., Данило Д., Єлизавета І., Луїза Л.) та 28% дітей ЕГ (Наталья Г., Валерія А., Павло Б., Анюта В., Кирило Х., Тетяна Ч.); вони гордяться тим, що живуть в Україні, вважають що наш прапор самий кращий, а гімн – самий мелодичний. Але виявлені діти, які байдуже відносяться до державних символів (решта 60% дітей КГ (Даня С., Саша Л., Єлена С., Олена К., Микола В., Дмитро Т. та ін.) та 72% дітей ЕГ (Денис М., Кирило Ш., Настя Н., Кирило Г., Марія Б. та ін.)). Як бачимо, у більшості дітей експериментальної та контрольної груп почуття гордості до державних символів не сформовано.

Із бесіди «Як ти відносишся до українських традицій» ми з'ясувати позитивну емоційну реакцію дитини на українські традиції, звичаї.

Було виявлено, що 44% дітей ЕГ та 48% дошкільників КГ ознайомлені з деякими традиціями (святкування Нового року, Святого Миколая, Пасхи, Дня матері). Вони з захопленням розповідали про ці традиції (Микола Л., Вікторія С., Наталія М., Данило Д., Михайло С., Єлизавета Л. – КГ, Настя Г., Павло Б., Софія Т., Альона В. – ЕГ). 32% дітей КГ та 36% дітей ЕГ не

зацікавили традиції, на наші навідні запитання давали однозначні відповіді («так», «ні»), ініціатива у підтримуванні бесіди не простежувалася.

Решта дітей проявляли вибірковий інтерес до українських традицій: Пасхи, Нового року, Дня Святого Миколая, тобто до тих традицій, які пов'язані з отриманням подарунків. Отже, проаналізувавши відповіді дітей ми з'ясувати, що позитивну емоційну реакцію на українські традиції, звичаї діти проявляють вибірково. 56% КГ, 52% ЕГ проявляють інтерес до української дитячої літератури. Отже, бесіда показала, що дошкільники виявляють позитивні емоції до обмеженої кількості українських традицій, звичаїв, іграшок.

Бесіда «Про що ти хотів би дізнатися?» була проведена з метою виявлення інтересу дошкільників до сприймання та здобуття нової пізнавальної інформації про українські традиції, звичаї, іграшки, державні символи. Було виявлено, що 40% дітей КГ та 36% вихованців експериментальної групи цікавлять питання як виникли традиції, чому державний герб має саме такий вигляд; Миколу Б., Олену К. цікавить чому наш прапор жовто-блакитного кольору, Настя Г., Софія Т., Альона В. бажають більше дізнатися про весняно-літні традиції. Отже, дошкільники експериментальної та контрольної груп мають інтерес до отримання нової пізнавальної інформації, він знаходиться на середньому рівні (48% – у дітей експериментальної та 52% – контрольної груп).

Наступна методика була спрямована на виявлення позитивних емоцій дошкільників у процесі розповіді про рідне місто. Ми показали дітям картинки і запропонували їм назвати об'єкти і розповісти, що їм відомо про цей об'єкт. З завданням на високому рівні справились 20% дітей ЕГ та 28% – КГ (діти назвали об'єкти, з захопленням і почуттям гордості розповіли про історичні пам'ятки міста); на середньому 52% дітей ЕГ та 56% дошкільників із КГ (діти назвали об'єкти, але розповідали про них без прояву позитивних емоцій, інформацію викладали коротко, користувалися навідними запитаннями експериментатора), відповіді решти дітей відповідали низькому рівню (діти

назвали об'єкти, але розповісти про них не змогли. У них не простежувалося бажання вести бесіду).

Отже, прояв інтересу дошкільників до пам'яток рідного міста знаходиться на середньому рівні (52% – ЕГ, 56% – КГ), діти володіють необхідними знаннями про них.

Підбиваючи підсумки за всіма завданнями емоційно-мотиваційного критерію, констатуємо середній рівень сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (52% – у дітей ЕГ, 56% – у дітей КГ). На високому рівні перебуває 20% дітей ЕГ та 24% дітей КГ, низький рівень показало 28% дітей ЕГ та 20% дітей КГ.

Для виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку за когнітивним критерієм були використані такі методики: дидактична гра «Знайди державні символи України», бесіди «Як ти розумієш висловлювання «патріотичні почуття»?».

Проаналізуємо відповіді дітей.

Метою дидактичної гри «Знайди державні символи України» було виявлення наявності знань у дошкільників державних символів України. З дидактичною грою «Знайди державні символи України». Дітям потрібно було серед державних символів різних країн знайти державні символи нашої країни, назвати їх, розповісти про них.

З даним завданням діти обох груп справились на середньому рівні. Виникли труднощі при визначенні гімну України. Зі словами гімну діти не ознайомлені, що означає тризуб – вони також не знають. Більше всього інформації діти повідали про український прапор (назвали кольори прапору, розповіли про їх значення, яке значення має прапор для українців тощо).

Як бачимо, знання дітей про державні символи України знаходяться на середньому рівні (48% – ЕГ, 52% – КГ). Високий рівень обізнаності державних символів показало лише 32% дітей ЕГ та 36% дошкільників із КГ, низький рівень виявлений у 28% дітей та 20% вихованців із контрольної групи.

Аналіз відповідей на запитання бесіди «Як ти розумієш висловлювання «патріотичні почуття?»» показав, що діти мають обмежені знання про Батьківщину (визначили її як місто, де вони живуть), патріотичні почуття (з їх точки зору, це почуття гордості за свою країну, місто). Рідний дім, на їх думку, це дім, де вони живуть з батьками, серед рідних людей перелічили усіх, хто живе з ними в домі, квартирі: батьки, бабуся, дідуся, брат, сестра (Влада Г., Олена К., Альона В. та ін. (ЕГ), Марія К., Борис Ш., Матвій С. та ін. (КГ)). Отже, дошкільники мають обмежені знання про патріотичні почуття (44% – ЕГ, 52% – КГ), лише 28% дітей КГ та 24% дошкільників із ЕГ мають розуміння найважливіших понять, пов'язаних із патріотичними почуттями.

Аналіз відповідей дітей на запитання бесіди «Що ти знаєш про українські традиції, звичаї?» показав обмеженість цих знань. Діти назвали зимові традиції (святкування Нового року, Різдва, Святого Миколая), весняні (Пасху, День Матері). Літніх традицій дошкільники не назвали. Лише про празник Івана Купала розповіло 20% дітей КГ та 16% дітей ЕГ. Із звичаїв діти назвали лише колядування, щедрування (80% дітей КГ, 72% дітей ЕГ). Із сімейних традицій були названі святкування нового року, Пасхи, дня народження. За картинками діти розповіли ще про традицію проводити вихідні дні разом з сім'єю на природі, шанувати пам'ять загиблих тощо. Отже, знання традицій і звичаїв у дітей КГ та ЕГ знаходяться на середньому (40% – ЕГ, 48% – КГ) та низькому (36% – ЕГ, 32% – КГ) рівнях. Високий рівень знань про українські традиції, звичаї показало лише 24% дітей ЕГ та 20% вихованців КГ.

Підбиваючи підсумки за всіма завданнями когнітивного критерію, констатуємо середній рівень розвитку сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (48% – у дітей ЕГ, 52% – у дітей КГ). Високий рівень виявлений у 32% дошкільнят із ЕГ та 36% дошкільників із КГ, на низькому рівні перебувають 20% дітей ЕГ та 12% дітей КГ.

Для виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку за діяльнісно-поведінковим критерієм ми провели

спостереження за поведінкою дітей під час проведення виховного заходу «Гра – мандрівка «Державні символи України», трудової діяльності в куточку природи, бесіду «Чи вважаєш ти себе патріотом?», дидактичну гру «Одягни народний костюм» (додаток В).

Спостереження за дітьми під час проведення виховного заходу дало нам можливість з'ясувати поведінку дітей, коли вони чули гімн України, бачили підняття прапору, їх відношення до гербу нашої країни. Ми помітили, що Аня Д., Єлизавета Л., Олена І., Тетяна М. (КГ), Наташа Г., Андрій К., Тарас Ч., Соня Т., Дмитро В., Ліза Г., Аня В. (ЕГ) були активні на протязі всього заходу. Діти при піднятті прапору, звучанні гімну поводити себе відповідно засвоєних знань. Денис М., Михайло Б., Кирило Ш., Настя Н., Саша А., Галина І. постійно відволікалися, відповіді вихователю давали невпопад, просили повторити питання. Свої дії щодо державних символів вони виконували, озираючись на інших дітей. Отже, поведінку під час звучання гімну України, підняття державного прапору більшість дітей засвоїла на середньому рівні (52% КГ, 36% ЕГ) та низькому рівнях (32%КГ, 36% ЕГ). На високому рівні патріотичні почуття за діяльнісно-поведінковим критерієм сформовані лише у 12% дошкільнят ЕГ та 28% дітей контрольної групи.

Бесідою «Чи вважаєш ти себе патріотом?» ми виявили здатність дитини пишатися своєю сім'єю, Батьківщиною, намагання діяти відповідно моральних норм, приймати участь у суспільно-корисних заходах.

Із відповідей дошкільників ми дізналися, що свою сім'ю вони люблять за спокій у сім'ї, турботу і любов батьків. Такі відповіді дало 52% дітей ЕГ та 56% дошкільників із КГ. 32% вихованців із експериментальної групи та 36% –із КГ люблять свою країну за красу природи, за то, що вони мають можливість відвідувати дитячий садочок, грати з іншими дітьми. 48% дошкільнят ЕГ та 56% – КГ подобається слухати спів пташок, спостерігати за хмарами, гуляти по улюбленим містам міста.

Дітям подобається годувати голубів біля кінотеатру (32%), гуляти у дитячому парку у парку (40%). 20% дітей намагаються внести свій вклад в охорону природи: вони не кидають сміття на землю, не ламають гілки дерев, не рвуть квіти, які занесені до Червоної книги. Тобто, ці діти мають навички природодоцільної поведінки. 36% хлопчиків та 20% дівчат виявили бажання стати справжніми патріотами, захищаючи свою країну, рідних людей. Для цього, з їх точки зору, треба займатися фізичною культурою, щоб бути здоровими і сильними; треба багато вчитися для отримання гарної професії, щоб приносити користь державі. Отже, патріотичні почуття за даним критерієм сформовані на середньому (40% – ЕГ, 48% – КГ), не всі діти вважають себе патріотами своєї країни.

З метою виявлення умінь дошкільників дотримуватися українських традицій, а саме працелюбності, ми організували спостереження під час трудової діяльності. Спостереження показали, що трудові навички сформовані у більшості дітей (52% – ЕГ, 56% – КГ). Вони розпушували землю, протирали листя, поливали рослини, кормили мешканців куточка, прибирали у них в клітках. Але були і діти, які уникали роботи, або виконували її з неодноразового нагадування дорослого. Отже, більшість дітей продемонструвала середній рівень працелюбності.

Підбиваючи підсумки за всіма завданнями діяльнісно-поведінкового критерію, констатуємо середній рівень сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (40% – у дітей ЕГ, 44% – у дітей КГ). Високий рівень виявлено у 28% дітей ЕГ та 24% дітей КГ, на низький рівень показало 32% дітей ЕГ та КГ.

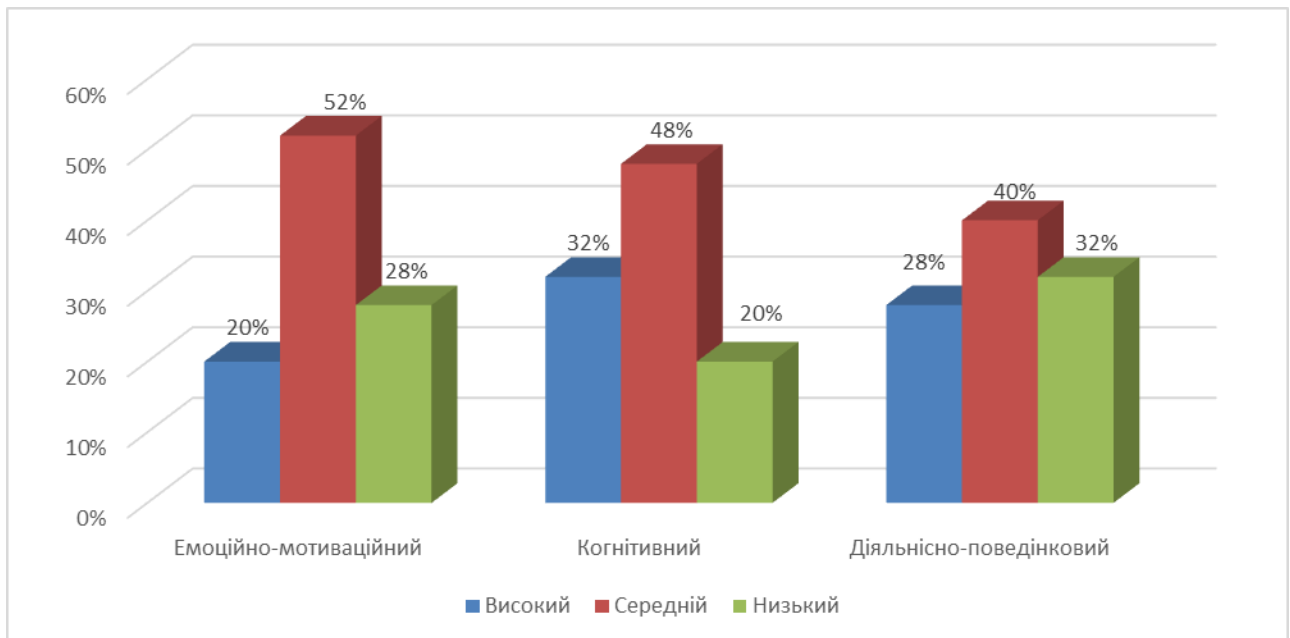
Занесемо узагальнені результати констатувального етапу дослідження у таблиці 2.2., 2.3 та представимо у вигляді діаграм на рис. 2.1-2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості патріотичних почуттів і дітей експериментальної групи на констатувальному етапі дослідження

ЕГ, 25 дітей	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Емоційно-мотиваційний	5	20	13	52	7	28
Когнітивний	8	32	12	48	5	20
Діяльнісно-поведінковий	7	28	10	40	8	32

Дані таблиці 2.2. свідчать про те, що у дітей експериментальної групи найкраще сформовані показники за когнітивним критерієм (на низькому рівні знаходиться 20% вихованців), найгірше сформовані показники діяльнісно-поведінкового критерію (32% дошкільників знаходяться на низькому рівні).

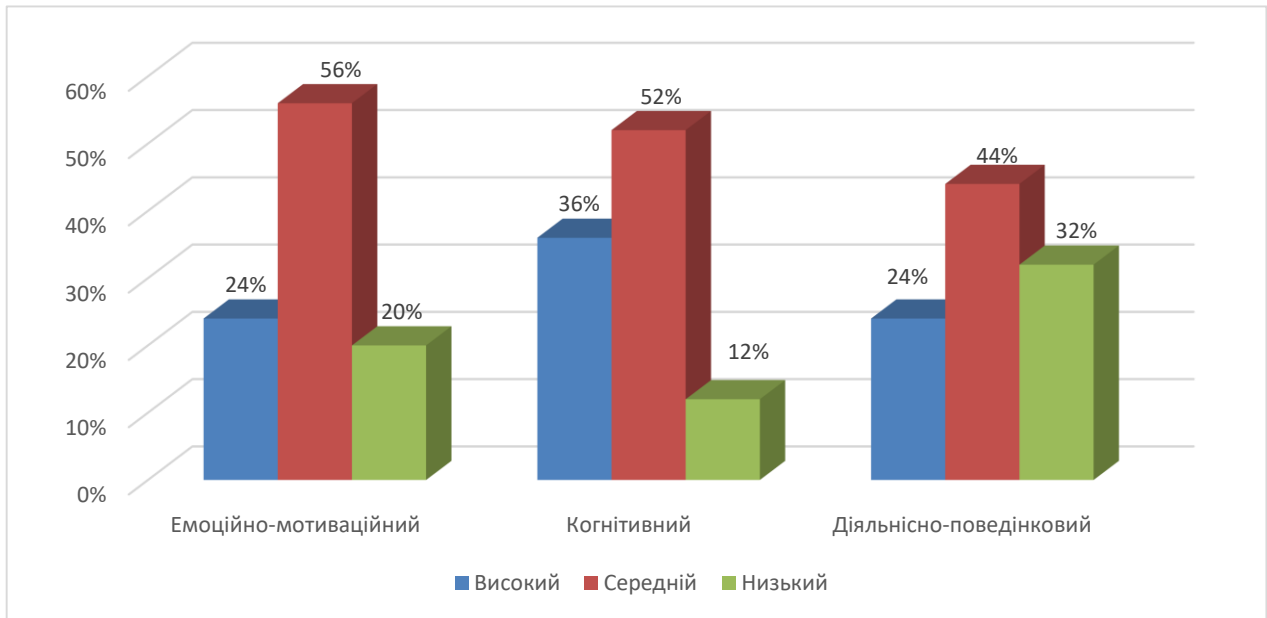
Рис. 2.1. Рівні сформованості патріотичних почуттів і дітей експериментальної групи на констатувальному етапі дослідження

Таблиця 2.3

Рівні сформованості патріотизму в дітей контрольної групи на констатувальному етапі дослідження

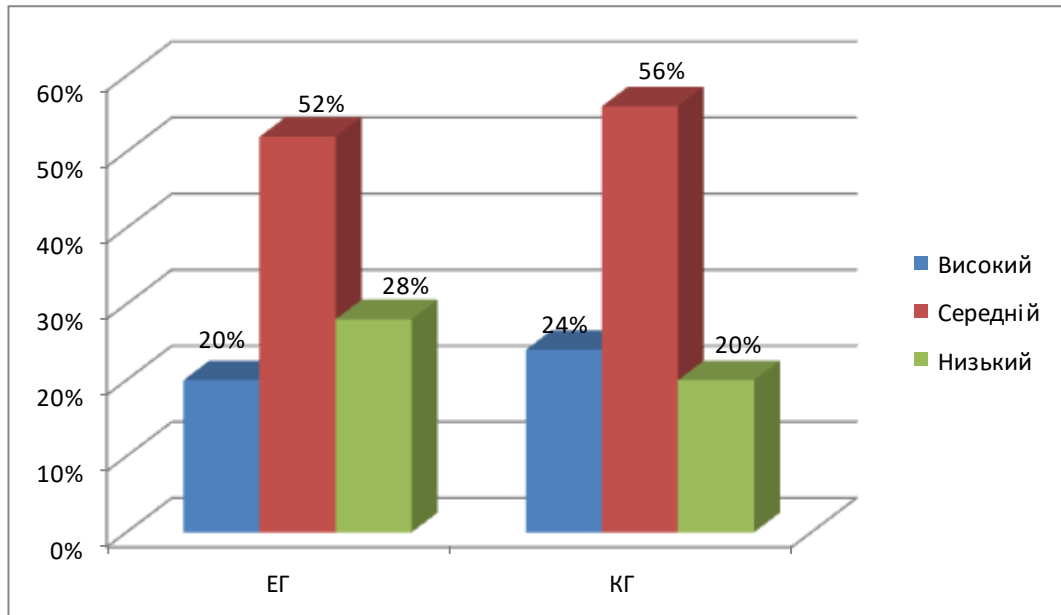
КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Емоційно-мотиваційний	6	24	14	56	5	20
Когнітивний	9	36	13	52	3	12
Діяльнісно-поведінковий	6	24	11	44	8	32

Дані таблиці 2.3. та діаграми на рис. 2.2. свідчать про те, що у дітей контрольної групи також найгірше сформовані патріотичні почуття за діяльнісно-поведінковим критерієм (32% дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – когнітивний (12% дітей перебуває на низькому рівні).

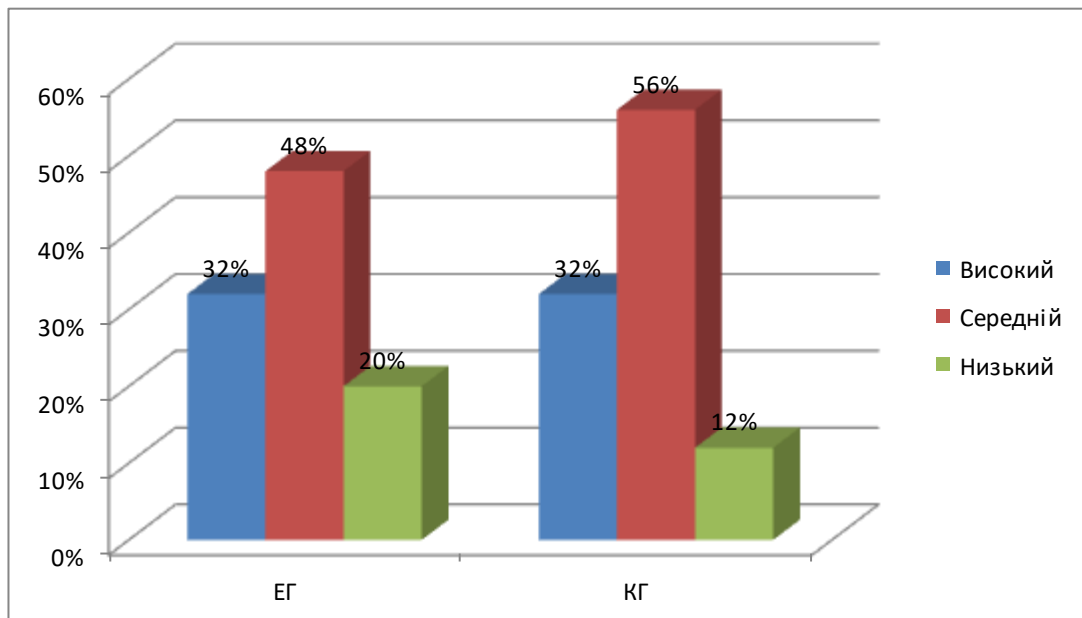

Рис. 2.2. Рівні сформованості патріотичних почуттів і дітей контрольної групи на констатувальному етапі дослідження

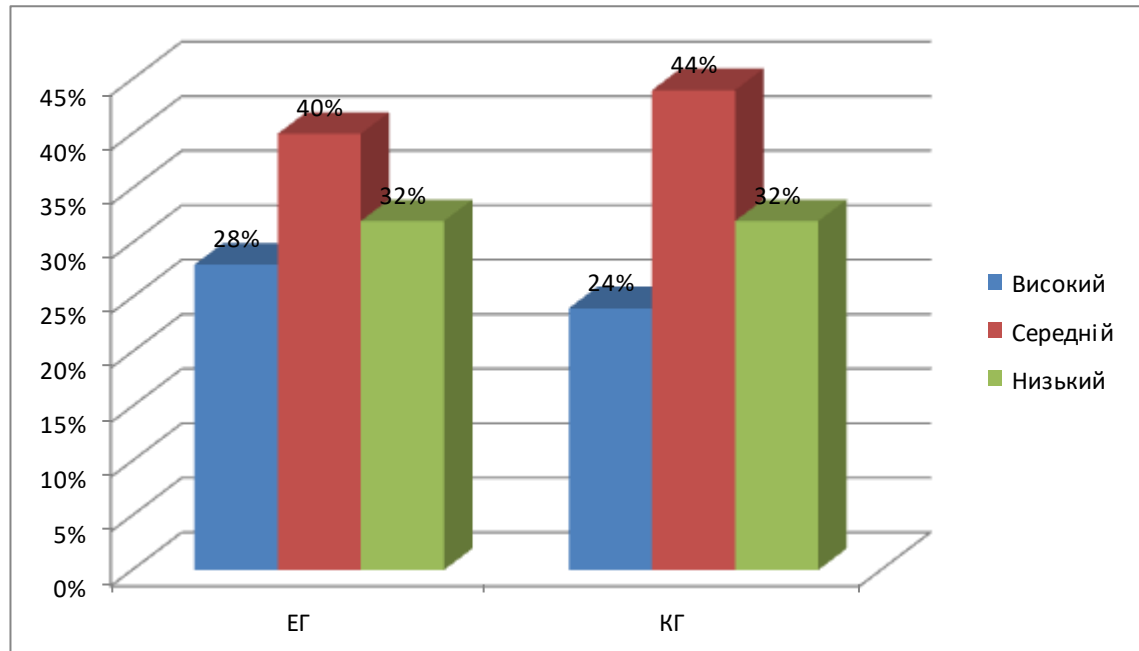
Порівняємо рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи з рівнями сформованості патріотичних почуттів у дітей контрольної груп (рис. 2.3–2.5).

Рис. 2.3. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Рис. 2.4. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Рис. 2.5. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за діяльнісно-поведінковим критерієм на констатувальному етапі дослідження

Аналіз діаграм на рис. 2.3–2.5 свідчить про те, що за всіма критеріями сформованість патріотичних почуттів у дітей експериментальної та контрольної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 44% до 52% – у дітей КГ та від 40% до 48% – у дітей ЕГ.

Отримані результати констатувального етапу дослідження свідчать про недостатню сформованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, фрагментарне використання народних українських іграшок у патріотичному вихованні дітей, відстороненість батьків від виховання патріотичних почуттів у своїх дітей. Така ситуація потребує проведення формувального етапу дослідження з дітьми експериментальної групи з виховання патріотичних почуттів засобом української дитячої літератури.

2.2. Система роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури

Для підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи нами був проведений формувальний етап педагогічного дослідження. За допомогою української дитячої літератури ми намагалися залучити дітей до культурних цінностей народу, ознайомити їх з традиціями, звичаями тощо. Ефективність роботи полягає в дотриманні принципів наступності та системності, які полягають у забезпеченні наступності в змісті та об'ємі отриманої інформації, різноманітності пізнавальних завдань, врахуванні вікових особливостей старших дошкільників.

На основі отриманих результатів констатувального експерименту, на формуальному етапі нами було розроблено систему роботи з підвищення рівня патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Метою було визначено – формувати патріотичні почуття у дітей старшого дошкільного віку через ознайомлення з творами української дитячої літератури, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до рідної землі, мови, народу.

Завданнями системи роботи було визначено такі.

1. Формувати уявлення дітей про Україну як рідну державу.
2. Виховувати почуття гордості за український народ, його звичаї та традиції.
3. Розвивати емоційне сприймання творів українських авторів.
4. Збагачувати мовлення дітей через твори літератури.
5. Формувати елементарні знання про символи, героїв, свята України.

У груповій кімнаті створено патріотичний осередок для дітей старшого дошкільного віку з використанням української дитячої літератури. Патріотичний осередок у групі дітей старшого дошкільного віку з використанням української дитячої літератури — це спеціально організований предметно-просторовий куточок, спрямований на формування в дітей почуття

любові до Батьківщини, національної свідомості, поваги до українських традицій, мови та культури через доступні художні тексти.

У структурі патріотичного осередку провідне місце посідає українська дитяча література, яка добирається з урахуванням вікових особливостей старших дошкільників. До книжкового наповнення входять народні та авторські казки, легенди, оповідання, вірші, колискові, прислів'я й приказки. Особливу цінність мають твори, що відображають любов до рідної землі, родини, мови, природи України, героїчні та моральні вчинки персонажів (твори Т. Шевченка для дітей, Лесі Українки, В. Сухомлинського, Н. Забіли, М. Познанської та ін.).

Осередок оформлюється естетично й доступно для дітей: книжки розміщуються на відкритих полицях, доповнюються ілюстраціями до прочитаних творів, тематичними альбомами, настільними іграми за сюжетами казок, ляльками-персонажами, театральними атрибутами. Це стимулює інтерес дітей до читання, переказування, інсценізації та творчого осмислення літературних образів.

У процесі роботи з патріотичним осередком вихователь організовує різні види діяльності: читання та обговорення художніх творів, бесіди про Україну, її символи й традиції, літературні ігри, театралізовані вистави, творчі завдання (малювання ілюстрацій, складання власних оповідань за мотивами прочитаного). Така діяльність сприяє розвитку мовлення, емоційно-ціннісної сфери, формуванню первинних уявлень про національну ідентичність.

Отже, патріотичний осередок з використанням української дитячої літератури є важливим засобом національно-патріотичного виховання старших дошкільників, оскільки забезпечує цілісний вплив на особистість дитини, формує любов до рідного слова, гордість за свою країну та позитивне ставлення до української культури.

Основними формами роботи були: читання художніх творів (вірші, оповідання, казки); бесіди за змістом прочитаного; інсценізації, театралізації;

дидактичні та рольові ігри; інтегровані заняття (мовленнєві, музичні, образотворчі); свята та розваги з патріотичним змістом.

Нами було обрано такі методи роботи: наочний (ілюстрації, мультфільми за українськими казками); словесний (читання, обговорення, розповідь); практичний (інсценування, творчі завдання); емоційно-ціннісний (створення ситуацій переживання, приклади з життя). Короткий зміст розробленої системи роботи представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Система роботи з патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури

Тиждень/Тема	Форми роботи
1. Моя країна – Україна	Читання оповідання «Яка гарна наша хата» В. Сухомлинського. Бесіда.
2. Рідна мова – солов'їна	Вивчення віршів Лесі Українки, Платона Воронька. Мовленнєві ігри.
3. Символи України	Знайомство з прапором, гербом, гімном. Малювання прапора. Ігри
4. Традиції українського народу	Читання казки «Котилася торба»; народні ігри; спів українських пісень.
5. Видатні українці	Казки про Тараса Шевченка, перегляд ілюстрацій, бесіда «Ким я хочу стати».
6. Природа України	Вірші про Карпати, степи. Малювання пейзажу.
7. Моє рідне місто/село	Прогулянка, читання оповідання про рідне місто. Створення міні-книжки.
8. Українські свята	Свято «Осінній ярмарок», читання казок, інсценізації.

Система роботи ґрунтується на принципах: національної спрямованості; доступності та вікової відповідності; систематичності та послідовності; інтеграції різних видів діяльності; співпраці з родиною.

Основні напрями роботи передбачають ознайомлення з українською дитячою літературою; формування мовленнєвої культури; виховання поваги до народних традицій і звичаїв; формування громадянських і моральних якостей. Наводимо фрагмент календарного плану роботи з виховання патріотичних

почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури

Тема: «Моя Батьківщина – Україна. Українська дитяча література»

Вікова група: старша (5–6 років)

Перший тиждень

Понеділок Вид діяльності: заняття з ознайомлення з художньою літературою Тема: «Україна – мій рідний край». Літературний матеріал: вірш Н. Забіли «Наша Батьківщина». Зміст роботи: читання вірша, бесіда за змістом, пояснення значення слів «Батьківщина», «рідний край». Очікуваний результат: діти мають уявлення про Україну як рідну землю, емоційно сприймають художній текст.

Вівторок Вид діяльності: мовленнєвий розвиток Тема: «Краса українського слова» Літературний матеріал: прислів'я та приказки про Україну Зміст роботи: заучування прислів'їв, мовленнєві ігри, пояснення змісту. Очікуваний результат: діти вживають прислів'я у мовленні, виявляють інтерес до народної мудрості.

Середа Вид діяльності: театралізована діяльність Тема: «Оживляємо казку» Літературний матеріал: українська народна казка «Рукавичка» Зміст роботи: розподіл ролей, інсценізація, обговорення вчинків героїв. Очікуваний результат: діти передають емоційний стан персонажів, розуміють мораль казки.

Четвер Вид діяльності: образотворча діяльність Тема: «Ілюстрація до улюбленої казки» Літературний матеріал: казка «Рукавичка» Зміст роботи: малювання ілюстрацій, бесіда про героїв. Очікуваний результат: розвиток творчості, емоційного ставлення до українських творів.

П'ятниця Вид діяльності: інтегроване заняття Тема: «Ми – маленькі українці» Літературний матеріал: вірші Г. Бойка Зміст роботи: читання, бесіда, рухлива гра з елементами народних традицій. Очікуваний результат: формування позитивного ставлення до національної культури.

Другий тиждень

Понеділок Вид діяльності: заняття з художньої літератури Тема: «Українські народні казки – скарбниця мудрості» Літературний матеріал: казка «Колосок» Зміст роботи: читання, аналіз вчинків персонажів. Очікуваний результат: діти розрізняють позитивних і негативних героїв, роблять моральні висновки.

Вівторок Вид діяльності: мовленнєва діяльність Тема: «Говоримо українською» Літературний матеріал: чистомовки, скоромовки Зміст роботи: вправи на звукову культуру мовлення. Очікуваний результат: удосконалення мовленнєвих навичок.

Середа Вид діяльності: пізнавальна діяльність Тема: «Народні символи України» Літературний матеріал: легенди про калину, вербу Зміст роботи: читання, розгляд ілюстрацій, бесіда. Очікуваний результат: формування уявлень про національні символи.

Четвер Вид діяльності: художньо-продуктивна діяльність Тема: «Калина – символ України» Літературний матеріал: вірші про калину Зміст роботи: аплікація, декламування віршів. Очікуваний результат: розвиток творчості та патріотичних почуттів.

П'ятниця Вид діяльності: підсумкове заняття Тема: «Подорож сторінками українських книг» Літературний матеріал: улюблені твори тижня Зміст роботи: літературна вікторина, бесіда. Очікуваний результат: узагальнення знань, стійкий інтерес до української дитячої літератури.

Очікувані результати:

- діти знають основні символи України, її природу, народні традиції;
- виявляють інтерес до українських творів, люблять слухати казки та вірші;
- уміють висловлювати власні думки про прочитане, ставлять запитання.
- проявляють гордість за свою батьківщину у висловлюваннях та в поведінці;
- активно беруть участь у театралізаціях, творчих завданнях на українську тематику.

Серія методичних розробок занять у межах тематичного блоку «Система патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами української дитячої літератури» представлена у Додатку В.

З батьками дітей були організовані та проведені різні форми роботи. Зупинимось детальніше на кожній з них.

1. *Консультативно-просвітницькі форми.* Індивідуальні консультації: «Як виховувати любов до Батьківщини через українську книгу», «Роль казки у формуванні патріотичних почуттів дитини». Групові консультації: «Українська дитяча література як засіб національно-патріотичного виховання». Батьківські збори з елементами обговорення: аналіз родинного читання, обмін досвідом.

2. *Інформаційно-методичні форми.* Оформлення інформаційних стендів: «Читаємо українське разом», «Книга виховує патріота». Підготовка пам'яток і буклетів: «10 українських книг для дітей 5–6 років», «Як читати дитині, щоб виховувати любов до рідного краю». Розміщення рекомендацій у батьківських чатах та на сайті ЗДО.

3. *Спільна діяльність дітей і батьків сімейні літературні вечори* «В родинному колі з українською книгою»; конкурси та виставки: «Улюблена українська казка моєї родини», «Ілюстрації до українських народних казок»; спільні інсценізації українських народних і авторських казок; сімейні мініпроекти: «Книга, яку читає наша родина», «Українські казки мого дитинства».

4. *Інтерактивні форми роботи.* Майстер-класи для батьків «Як цікаво читати українські казки дітям»; тренінги «Сімейне читання як засіб патріотичного виховання»; онлайн-консультації та онлайн-зустрічі з батьками.

6. *Практико-орієнтовані форми.* Залучення батьків до оформлення книжкових куточків української літератури в групі. Поповнення групової бібліотеки українськими дитячими книгами; участь родин у тематичних тижнях української книги.

Отже, системна, послідовна робота з патріотичного виховання через українську дитячу літературу формує у дітей старшого дошкільного віку ціннісне ставлення до рідної землі, її культури й мови. Вона закладає основи національної самосвідомості, моральних орієнтирів і любові до України.

2.3. Аналіз результатів проведеної роботи

Контрольний етап експерименту був спрямований на оцінювання ефективності проведеної соціально-виховної роботи щодо формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Основним завданням цього етапу стало виявлення змін у рівні патріотичної вихованості дітей після впровадження системи формувальних заходів.

Діагностика проводилась із застосуванням тієї ж методики, що і на констатувальному етапі (за О. Безпалько та Н. Гавриш), що забезпечило порівнянність результатів. В експерименті брали участь ті ж 50 дітей, що і на початковому етапі: 25 осіб – контрольна група; 25 осіб – експериментальна група.

Формувальний вплив тривав три місяці і включав:

- тематичні бесіди, присвячені історії України, державній символіці та національним традиціям;
- організацію сюжетно-рольових ігор із патріотичною тематикою;
- творчі заняття (малювання, аплікації, виготовлення символів);
- проведення святкових заходів, присвячених державним святкам і важливим історичним датам;
- використання елементів арт-терапії та казкотерапії для формування емоційного зв'язку з батьківщиною.

Після проведення формувального етапу дослідження, був проведений контрольний етап дослідження, його метою було з'ясування як змінилися рівні

сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної та контрольної груп порівняно з констатувальним етапом дослідження.

Наступним кроком контрольного етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної і контрольної груп за методиками констатувального етапу.

Проаналізуємо деякі відповіді дітей.

Бесіда «Що ти відчуваєш коли ...» була повторно проведена з метою виявлення змін, які відбулися в емоціях і почуттях дітей, коли вони стикалися з державними символами. Відповіді дітей засвідчили позитивні зміни, так повага до державних символів у дошкільнят із експериментальної групи збільшилась на 12%, в контрольній групі – лише на 4%.

Звучання гімну викликає в 28% дітей експериментальної групи почуття гордості за приналежність до української нації (Павло Б., Маша Х., Наташа Г., Василь А., Анюта В., Кирило Х., Тетяна Ч. та ін.); байдужі почуття до державних символів, у дошкільників із ЕГ знизились на 20% після проведення формульовального етапу дослідження (Денис М., Кирило Ш., Наташа Н., Кирило Г., Маша Б.). Отже, відповіді дітей засвідчили позитивні зміни у відчуттях і емоціях дітей по відношенню до державних символів, більшість з них стали відноситися до них з повагою, відчувати гордість за приналежність до української нації.

Із повторної бесіди «Як ти відносишся до українських традицій» ми з'ясувати зміни, які відбулися у почуттях дітей до традицій, звичаїв українців. Було виявлено, що 32% вихованців із ЕГ захоплюються звичаями і традиціями українського народу. Ми спостерігали позитивну емоційну реакцію дітей коли вони розповідали про святкування Благовіщення, Івана Купала, зустріч птахів. Вони повідали, що треба зробити для того, щоб захистити свій дім від лихих людей, як захистити своє здоров'я (Наташа Г., Павло Б., Соня Т., Альона В.). Отже, в порівнянні з констатувальним етапом збільшилась кількість

дошкільників, які проявляють позитивну емоційну реакцію на українські традиції, звичаї (60% ЕГ, 56% КГ).

Із повторно проведеної бесіди «Про що ти хотів би дізнатися?» ми з'ясували, що змінилися й інтереси дошкільників: на 28% збільшилась кількість дітей, які стали цікавитися українськими традиціями, звичаями, повір'ями. 60% дошкільнят цікавляться походженням українських традицій, повір'їв, обрядів. Отже, у дітей експериментальної групи значно зріс інтерес до отримання пізнавальної інформації в порівнянні з першим етапом.

Зріс їх інтерес і до рідного міста, його архітектурних пам'яток. Наташа Т. принесла фотографії народних іграшок з виставки, яка була організована у музеї. Отже, зацікавленість дошкільнят рідним містом, подіями, які відбуваються в місті (виставами, конкурсами тощо) значно підвищилась в порівнянні з першим етапом експерименту.

Підбиваючи кількісні підсумки за всіма завданнями емоційно-мотиваційного критерію, зробимо висновок, що позитивні зміни у рівнях сформованості патріотичних почуттів за даним критерієм відбулися в обох групах, але залишилися на середньому рівні: 60% в ЕГ та 56% – в КГ.

Для виявлення змін у рівнях сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної та контрольної груп за когнітивним критерієм ми повторно провели дидактичну гру «Знайди державні символи України», бесіду «Як ти розумієш висловлювання «патріотичні почуття?»», «Що ти знаєш про українські традиції і звичаї, народні іграшки?», творче завдання «Знайди на назві народну українську іграшку».

Із повторного діагностування дітей ми дізналися, що 72% дітей знають походження державних символів, значення кольорів прапора тощо. Більшість дітей знає слова гімну, значення тризуба («Тризуб – це древній знак, містичний символ триєдності світу» (Наташа Б, Кирило Ш.); «Тризуб – символ спадкоємності традицій нашої країни (Єлизавета Т., Світлана К.). Відповіді дітей засвідчили, що вони цікавляться традиціями нашої країни. Після

проведення формувального етапу дослідження на 32% збільшилась кількість дітей, які правильно розуміють висловлювання «патріотичні почуття», на їх думку це людина, яка відчуває любов до своєї Батьківщини, родини, захищає їх, знає і дотримується українських звичаїв і традицій (Наташа Г., Валерія А., Кирило Х., Анюта С., Альона К., Матвій Б., Дмитро В. та інші). У дошкільників покращились уявлення про рідний дім, сім'ю, Батьківщину. Справжній патріот, на їх думку, це людина, яка не тільки захищає Батьківщину, а й піклується про своїх рідних, приносить користь рідному місту, охороняє його природу, турбується про мешканців лісів, береже природні ресурси країни, визначні пам'ятки, а також розмовляє рідною мовою.

Збільшилась на 48% дітей із ЕГ та 16% – КГ, які виявили свої знання сімейних традицій. Діти добре справилися із наступним завданням: за запропонованими картинками вони визначили як називається сімейна традиція та розповіли як її дотримуються в їх родині. Названі традиції святкування дня народження, Дня матері, Пасхи, шанування загиблих родичів, зустріч з сім'єю Нового року, проведення вихідного дня на природі з сім'єю тощо. Збільшилась на 28% кількість дітей, які розширили свої знання щодо осінніх традицій, які пов'язані зі збором урожаю. Данило Д., Микита М., Таня М. – КГ, Софія Т., Настя Г., Альона розповіли, що у яблучний спас святять яблука, у медовий спас – мед; на Маковій українці святять воду, квіти і мак, а свято Івана Купала закінчує літні календарні свята. Отже, за кількісними даними знання традицій і звичаїв у дошкільнят експериментальної групи значно покращилися в порівнянні з констатувальним етапом (знання підвищились до високого рівня (60%), в контрольній групі вони залишилися на середньому рівні – 56%).

Підбив підсумки за всіма діагностичними завданнями когнітивного критерію, зробили висновок про те, що рівень сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи підвищився до високого рівня (60%), у дітей КГ залишився на середньому рівні (56%), тобто в порівнянні з першим етапом, у дітей ЕГ підвищився на 28%, у дітей КГ – на 4%.

Для виявлення змін, які відбулися за час проведення формувального етапу експерименту у рівнях сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за діяльнісно-поведінковим критерієм, було проведено повторне спостереження за поведінкою дітей під час проведення виховного заходу «Гра – мандрівка», трудової діяльності в куточку природи, повторно провели бесіду «Чи вважаєш ти себе патріотом?», дидактичну гру «Одягни народний костюм»).

Аналіз результатів проведених діагностичних завдань засвідчив позитивні зміни у рівнях сформованості патріотичних почуттів за даним критерієм. Так, спостереження за дітьми під час проведення виховного заходу «Гра-мандрівка», показало, що активність вихованців порівняно з констатувальним етапом зросла, діти приймали активну участь у проведенні заходу, показали свої знання з теми заходу та вміння поводити себе відповідно до цих знань. Діти вставали, коли почули звуки державного гімну на початку заходу і залишились стояти поки підіймали прапор. Дошкільники показували свої вміння під час проведення конкурсів і змагань.

Спостереження за дітьми експериментальної групи під час трудової діяльності показало, що вони самостійно, без нагадування дорослого, виконували запропоновану роботу, показав високий рівень активності, вміння доглядати за рослинами та тваринами куточка природи. 12% дітей контрольної групи потребувало нагадування з боку дорослого, 8% – намагалося уникнути від праці. Із спостережень за трудовою діяльністю дітей можна зробити висновок про те, що діти експериментальної групи продемонстрували підвищення рівня своєї працездатності порівняно з констатувальним етапом. Таким чином, у дітей ЕГ вміння і навички працелюбності покращились порівняно з констатувальним етапом дослідження на 24%, у дошкільнят КГ – на 8%.

Повторно проведена бесіда «Чи вважаєш ти себе патріотом?» показала, що на 28% дітей ЕГ більше стали вважати себе патріотом, обґрунтувавши свою відповідь тим, що вони бережливо ставляться до природи, люблять свою сім'ю,

своє місто, готові, коли виростуть, захищати свою Батьківщину, рідних людей. Відповіді 12% дітей ЕГ та 24% дошкільників КГ відповідали низькому рівню.

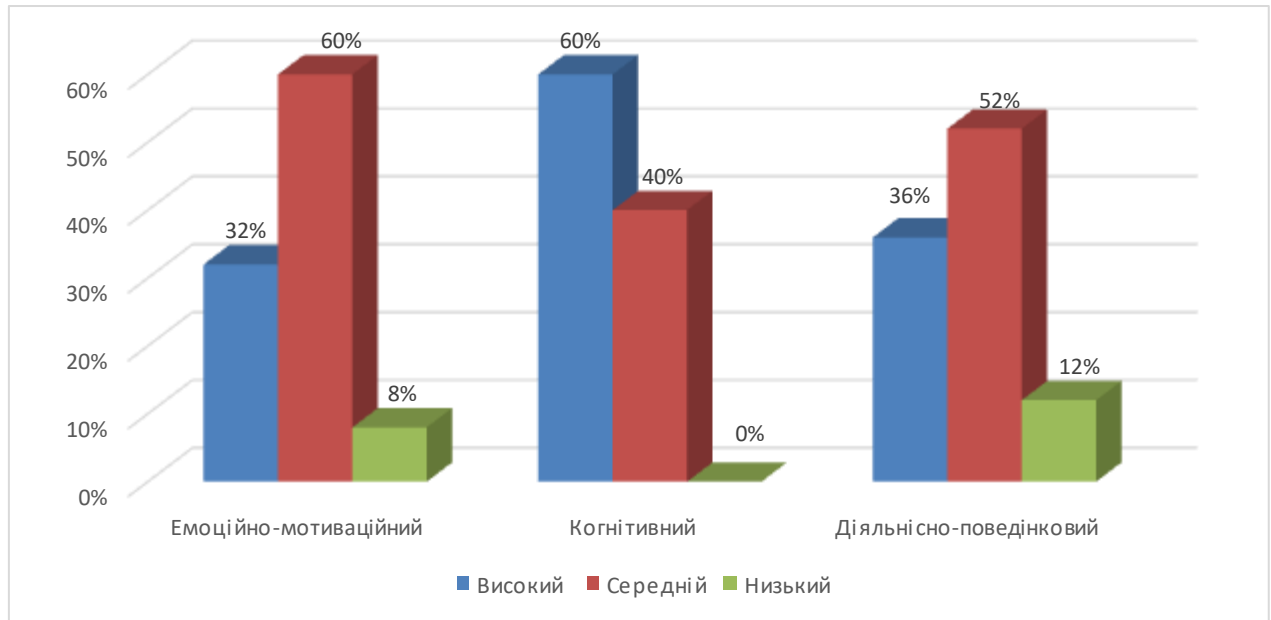
Отже, рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за діяльнісно-поведінковим критерієм підвищились в порівнянні з першим етапом, але залишилися на середньому рівні (52% – в ЕГ, 48% – в КГ). Високий рівень показало 36% дітей ЕГ та 28% – КГ, на низькому рівні залишилося 12% вихованців із експериментальної групи та 32% дітей КГ.

Узагальнені результати повторного дослідження рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за трьома критеріями занесені до таблиць 2.5, 2.6 та відображені у вигляді діаграм на рис. 2.6, 2.7.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості патріотичних почуттів в дітей експериментальної групи на контрольному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Емоційно-мотиваційний	8	32	15	60	2	8
Когнітивний	15	60	10	40	-	-
Діяльнісно-поведінковий	9	36	13	52	3	12

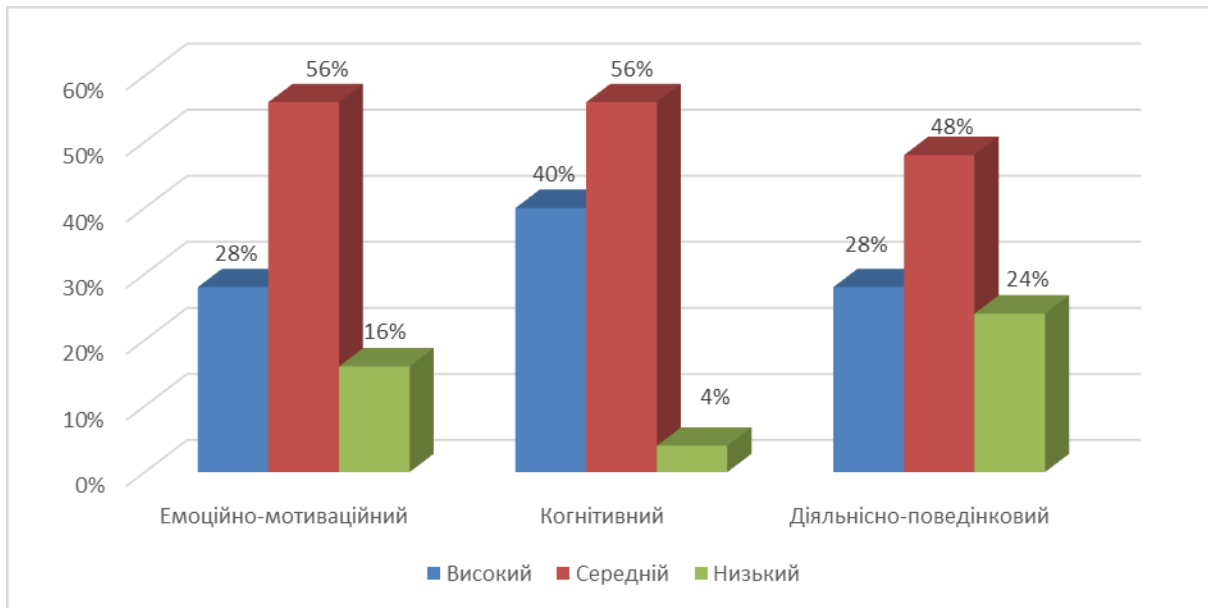
Рис. 2.6. Рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи на контрольному етапі дослідження

Дані таблиці 2.5. та діаграми на рис. 2.6 свідчать про те, що в дітей експериментальної групи відбулися позитивні зміни в рівнях сформованості патріотичних почуттів: високого рівня досягло від 32% до 36%, на середньому рівні перебуває від 52% до 60%, на низькому рівні залишилося від 0% до 12%.

Таблиця 2.6

Рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей контрольної групи на контрольному етапі дослідження

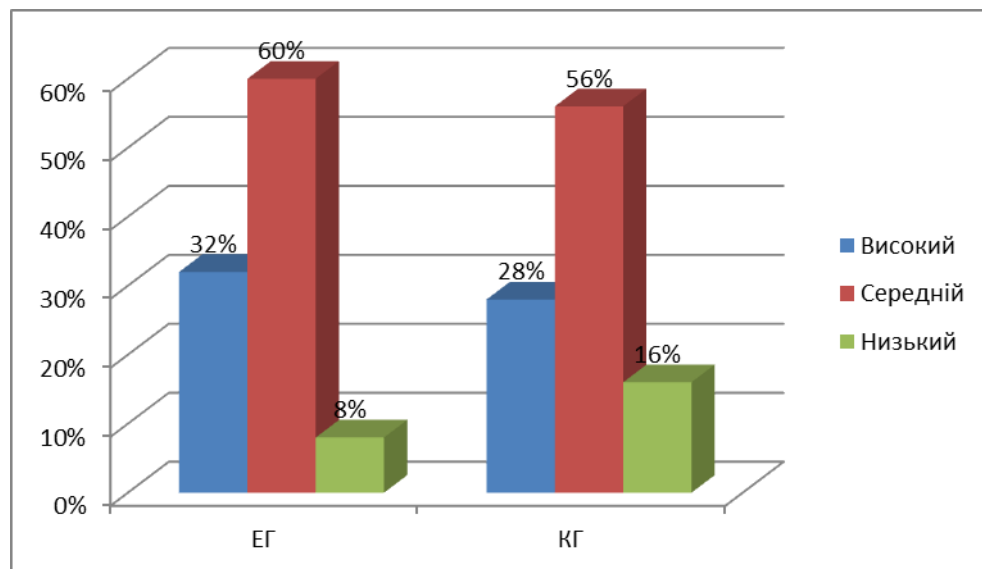
КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Емоційно-мотиваційний	7	28	14	56	4	16
Когнітивний	10	40	14	56	1	4
Діяльнісно-поведінковий	7	28	12	48	6	24

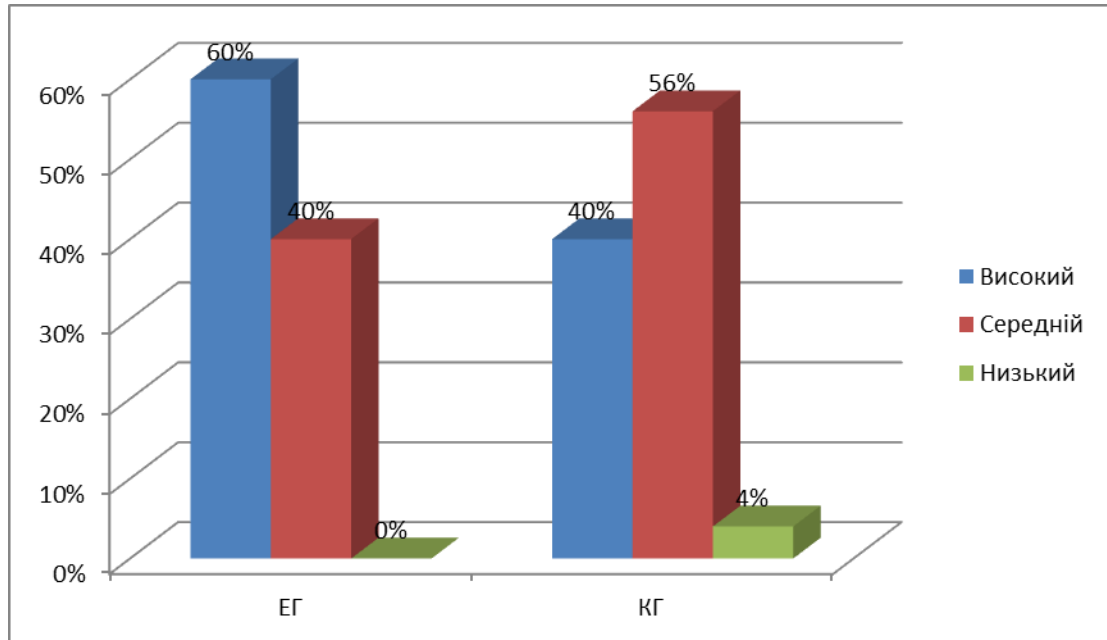
Рис. 2.7. Рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей контрольної групи на контрольному етапі дослідження

Як свідчать дані таблиці 2.6 та діаграми на рис. 2.7. у дітей контрольної групи також відбулися позитивні зміни у рівнях сформованості патріотичних почуттів: високий рівень виявлено у 28% – 40% дошкільників, на середньому рівні знаходиться від 48% до 56% дітей, на низькому рівні залишилося від 4% до 24% вихованців.

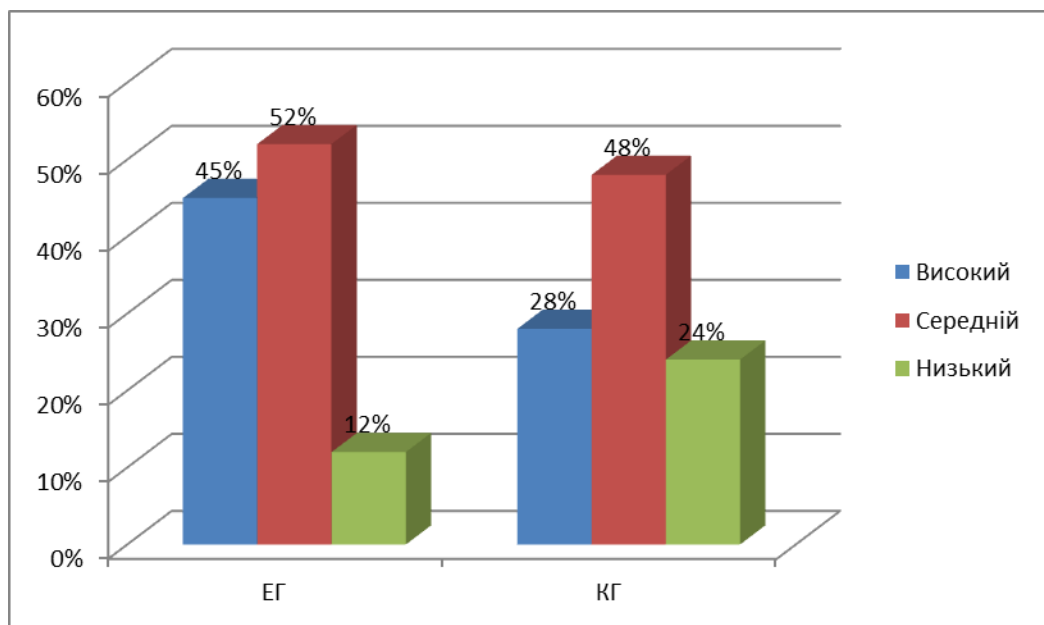
Порівняємо рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження (рис. 2.8, 2.9, 2.10).

Рис. 2.8. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм

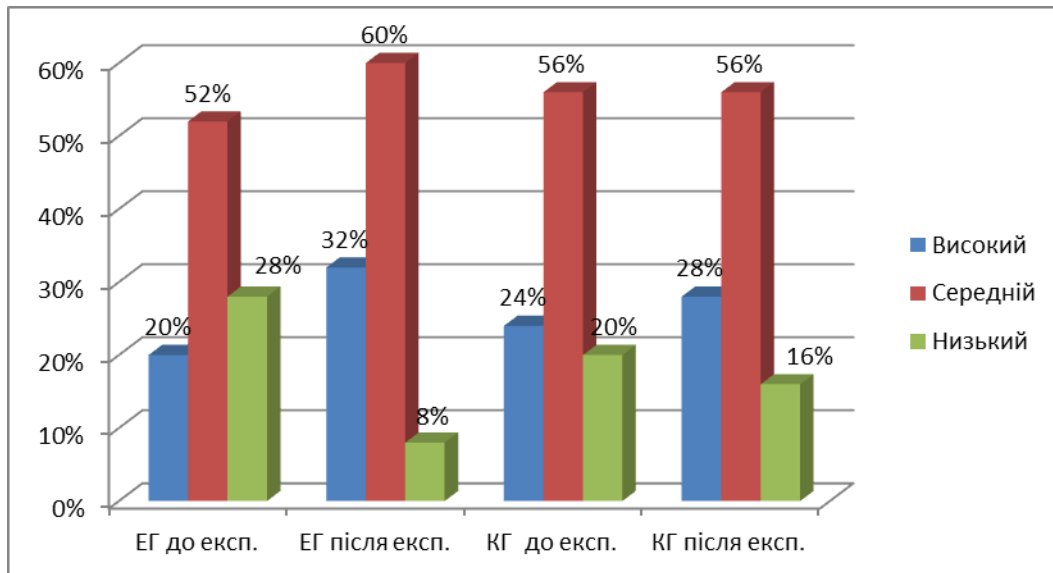

Рис. 2.9. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на контрольному етапі дослідження

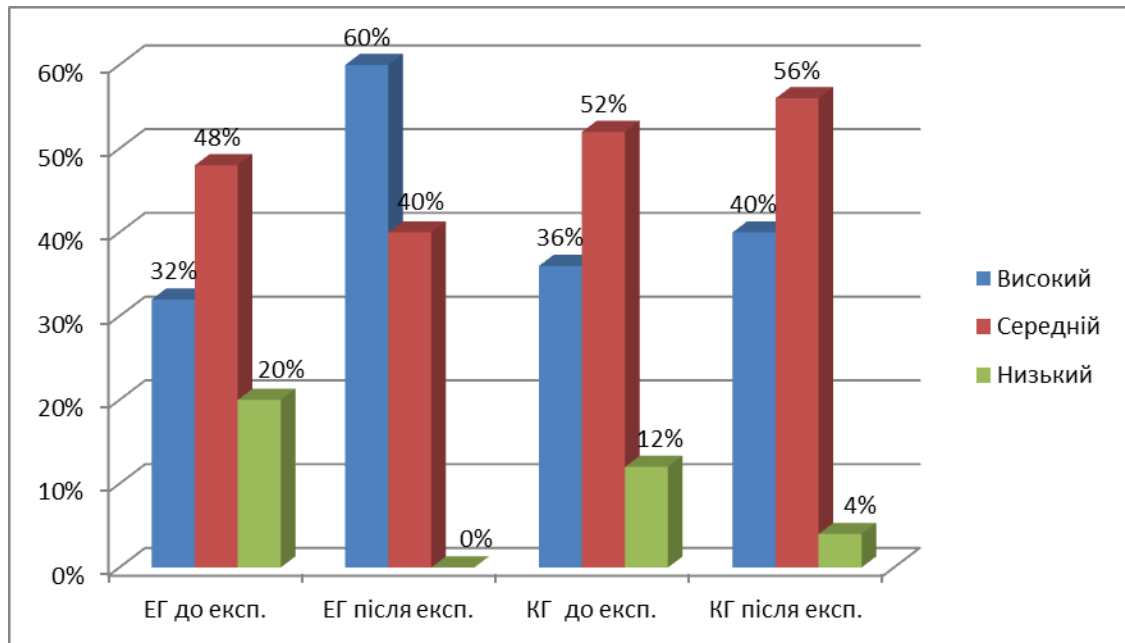

Рис. 2.10. Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за діяльнісно-поведінковим критерієм на контрольному етапі дослідження

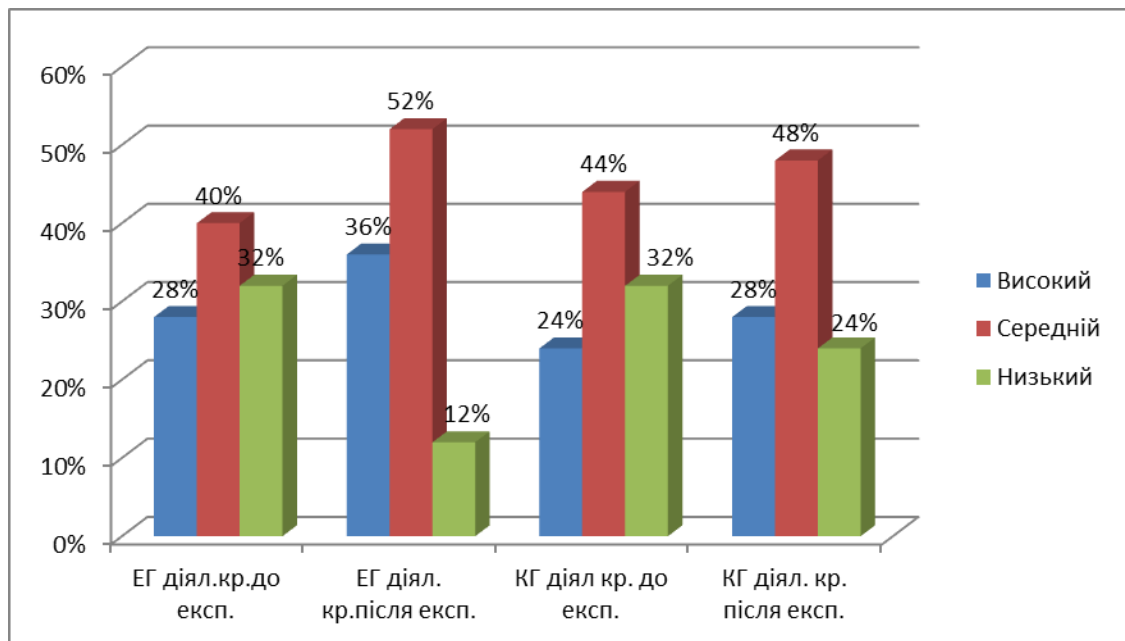
Отримані дані свідчать про те, що у дітей експериментальної та контрольної груп відбулися позитивні зміни у рівнях сформованості патріотичних почуттів за всіма критеріями. З'ясуємо, в якій групі відбулися більш суттєві зміни. Для цього порівняємо результати досліджень контрольного етапу з констатувальним за всіма критеріями. Результати порівняння подані на діаграмах (рис. 2.11, 2.12, 2.13).

Рис. 2.11. Динаміка змін, що відбулася в рівнях сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм

Рис. 2.12. Динаміка змін, що відбулася в рівнях сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм

Рис. 2.13. Динаміка змін, що відбулася в рівнях сформованості патріотичних почуттів у дітей ЕГ та КГ за діяльнісно-поведінковим критерієм

Проаналізуємо дані діаграм, зображених на рис. 2.11-2.13.

Високий рівень сформованості патріотичних почуттів у дітей експериментальної групи за емоційно-мотиваційним критерієм збільшився на 12%, в контрольній групі – на 4%; середній рівень у дітей ЕГ підвищився на 8%, у дітей КГ – залишився без змін; 20% дошкільників із ЕГ підвищили свій низький рівень до середнього, в контрольній групі таких дітей виявилось лише 4%. За когнітивним критерієм високий рівень сформованості патріотичних почуттів підвищився в ЕГ на 28%, в КГ – на 4%, середній рівень у дітей ЕГ зменшився на 8%, в КГ збільшився на 4%; кількість дітей з низьким рівнем в експериментальній групі зменшилась на 20%, в контрольній – на 8%. За діяльнісно-поведінковим критерієм високого рівня досягло на 8% більше дошкільників в порівнянні з констатувальним етапом, в КГ – на 4%, з низького до середнього рівня підвищення відбулося у 8% дітей ЕГ, та у 4% – у КГ; кількість дітей з низьким рівнем в експериментальній групі зменшилась на 16%, в контрольній – на 8%.

Як свідчить аналіз даних діаграм на рис. 2.11–2.13, у дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни у рівнях сформованості патріотичних почуттів за всіма критеріями, у дошкільників із контрольної групи – незначні. Це свідчать про ефективність проведеної нами системи роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури.

Отже, на основі отриманих даних можна стверджувати, що соціально-виховна робота в закладі дошкільної освіти має бути системною, послідовною та різноплановою, з урахуванням вікових особливостей дітей і спрямованою на всебічний розвиток особистості. Застосування цілеспрямованих методик патріотичного виховання, інтеграція літературного матеріалу та активних форм діяльності сприяють глибшому усвідомленню дітьми національної ідентичності, розвитку любові до Батьківщини, поваги до державних символів і народних традицій. Результати підтверджують доцільність використання системного

підходу до патріотичного виховання у старшому дошкільному віці, особливо за умови поєднання освітнього, емоційного та діяльнісного компонентів виховного процесу.

Висновки до розділу 2

У ході експериментально-дослідної роботи було проведено комплексну діагностику рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, розроблено та апробовано систему цілеспрямованих педагогічних заходів на основі української дитячої літератури, а також здійснено аналіз результатів впровадженої програми.

На констатувальному етапі дослідження встановлено недостатній рівень сформованості патріотичних почуттів у значної частини дітей. Це свідчить про необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на формування у дітей знань про рідний край, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до нього та практичної залученості до елементів національної культури.

У ході формувального етапу була реалізована система занять, бесід, інтерактивних ігор і художніх читань із використанням української дитячої літератури як засобу патріотичного виховання. Педагогічна робота охоплювала когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-творчий компоненти, що забезпечило цілісний і системний підхід до виховання патріотизму у дітей.

На контрольному етапі дослідження спостерігалася позитивна динаміка у формуванні патріотичних почуттів: Аналіз отриманих даних засвідчив позитивну динаміку у формуванні патріотичних почуттів у дітей, зокрема в експериментальній групі, де було впроваджено спеціально розроблену систему роботи на основі української дитячої літератури, інтерактивних ігор, бесід, творчих завдань і художньо-естетичних засобів. Порівняльні результати констатувального й контрольного етапів свідчать, що кількість дітей із високим рівнем сформованості патріотичних почуттів в експериментальній групі зросла з 28% до 60%, тоді як у контрольній – лише з 24 % до 40%. Водночас показник низького рівня зменшився в експериментальній групі з 32% до 8%, а в

контрольній – із 32% до 16%. Це вказує на ефективність запропонованої педагогічної системи.

Це свідчить про ефективність розробленої та впровадженої системи виховної роботи, заснованої на використанні національної літератури.

Порівняльний аналіз результатів доводить, що інтеграція української дитячої літератури у виховний процес стимулює інтерес дітей до історії, культури, традицій рідного краю, формує емоційно-позитивне ставлення до Батьківщини та бажання бути гідними її громадянами.

У рамках дослідження було розроблено практичні рекомендації для вихователів, які включають методичні поради з організації патріотичного виховання, вибору літературних творів, використання інтерактивних форм роботи, а також створення сприятливого емоційно-психологічного середовища. Ці рекомендації сприяють підвищенню кваліфікації педагогів і ефективнішому впровадженню патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Таким чином, проведені дослідження підтверджують, що системна робота з використанням української дитячої літератури є дієвим засобом формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку та має значний потенціал для практичного застосування у педагогічній діяльності.

РЕКОМЕНДАЦІ ВИХОВАТЕЛЯМ

На підставі результатів експериментального дослідження, проведеного з метою вивчення ефективності системи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами української дитячої літератури, сформульовано низку методичних рекомендацій, що можуть бути використані педагогами у практичній діяльності. Зміст запропонованих рекомендацій базується на принципах особистісно орієнтованого, культуровідповідного та інтегрованого підходів до організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти.

Передусім, доцільно систематично впроваджувати в освітній процес твори української дитячої літератури, як класичної, так і сучасної. Літературні тексти відіграють ключову роль у формуванні патріотичних почуттів, оскільки через образне слово впливають на емоційно-ціннісну сферу дитини, сприяють розвитку уявлень про рідну країну, її культуру, мову, традиції. Особливо ефективними виявилися твори, в яких художньо змальовано любов до Батьківщини, шанобливе ставлення до історії народу, природи рідного краю, народної символіки.

Варто приділяти увагу формам роботи, що активізують емоційний відгук дитини, – зокрема, інсценізації творів, малювання за мотивами прочитаного, колективне обговорення сюжетів із залученням запитань, що стимулюють мислення і рефлексію. Такий підхід дозволяє глибше проникнути у зміст літературного твору та сприяє формуванню внутрішньої потреби дитини ідентифікувати себе з героєм, народом, культурою.

Доцільно інтегрувати патріотичну тематику у всі сфери життєдіяльності дитини: пізнавальну, мовленнєву, художню, ігрову, музичну, природничу. Інтеграція забезпечує багатогранне засвоєння патріотичного змісту. Наприклад, тема «Моя країна – Україна» може бути відображена в розповідях, казках, вивченні символів, знайомстві з народним побутом, народною музикою, розглядом картин українських художників.

Вважаємо за доречно проводити серії тематичних занять, присвячених видатним постатям України, національним святам, державним символам. Ці заняття сприяють формуванню у дітей первинних громадянських уявлень, розуміння значення мови, традицій, національної єдності. Такі теми, як-от: «Що означає бути українцем», «Україна – наш дім», «Мова моя – солов'їна», мають значний потенціал для духовного збагачення дитини.

Варто створити в освітньому середовищі патріотично забарвлене предметно-розвивальне середовище, яке включає куточки державної символіки, виставки дитячих робіт на теми рідного краю, добірки книжок, альбомів, ілюстрацій про Україну. Візуальна присутність українських символів у просторі групи закріплює у дітей уявлення про національну ідентичність.

Доцільно використовувати методики діагностики рівня сформованості патріотичних почуттів, які дають змогу педагогам не лише відслідковувати результати власної діяльності, а й коригувати освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей дітей. Найефективнішими у роботі з дітьми старшого дошкільного віку є методи спостереження, аналізу дитячих висловлювань, проєктивного малюнка, а також казкотерапевтичні техніки.

Вважаємо за доцільне посилити співпрацю з батьками, адже родинне середовище відіграє важливу роль у формуванні патріотичних почуттів. Педагогам слід залучати родини до спільних заходів, читання української літератури вдома, проведення родинних тематичних майстерок. Спільна творча діяльність родини й дитини на теми патріотизму (виготовлення оберегів, вивчення пісень, збереження родинних традицій) підсилює ефект виховного впливу.

Варто звернути увагу на виховання емпатії та співчуття як складових патріотизму, адже любов до рідної землі нерозривно пов'язана з гуманістичними цінностями. Доцільно організовувати волонтерські ініціативи у доступній для дітей формі – участь у благодійних акціях, виготовлення листівок для захисників, допомога іншим дітям тощо.

Доцільно використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології (за умови педагогічної доцільності), зокрема перегляд відеофільмів про Україну, віртуальні екскурсії музеями, знайомство з народними промислами через інтерактивні ресурси. Це сприяє урізноманітненню форм подання інформації та підвищенню зацікавленості дітей.

Вважаємо за доречне здійснювати самоаналіз педагогічної діяльності, осмислюючи, наскільки педагогічний вплив відповідає поставленим завданням патріотичного виховання, і чи сприяє він формуванню у дітей ціннісного ставлення до Батьківщини, її символів, історії, народу.

Таким чином, реалізація системного підходу до патріотичного виховання у старшому дошкільному віці потребує не лише добору змісту, а й методичної майстерності педагога, здатного поєднати традиційні форми роботи з новітніми підходами, орієнтованими на розвиток особистості дитини як громадянина. Результати експериментального дослідження засвідчили, що саме через мову української літератури, образ, символ, слово та емоцію найефективніше формуються первинні патріотичні уявлення і переживання, які згодом стають основою громадянської самосвідомості.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з використанням української дитячої літератури як ефективного засобу формування національної свідомості, любові до Батьківщини, гордості за рідну землю, її культуру та традиції. Теоретичний і практичний аналіз дозволив зробити такі узагальнення:

Патріотичне виховання є важливою складовою всебічного розвитку особистості дитини, формування її морально-етичних орієнтирів, емоційно-ціннісного ставлення до рідного краю, історії, держави. На сучасному етапі розвитку суспільства потреба у патріотичному вихованні значно зростає, особливо з огляду на складні суспільно-політичні обставини та необхідність формування громадянської позиції з дошкільного віку.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив наявність наукового інтересу до проблеми патріотичного виховання в дошкільному віці. Проте виявлено недостатню кількість досліджень, що висвітлюють можливості саме української дитячої літератури як ефективного засобу національного виховання в умовах закладу дошкільної освіти.

Українська дитяча література має великий виховний потенціал. Її твори передають дітям знання про Батьківщину, рідну мову, звичаї й традиції, допомагають сформуванню емоційно-позитивного ставлення до національних цінностей, збуджують інтерес до історії та культури свого народу, що особливо важливо в період становлення особистості.

Експериментально-дослідна робота, проведена в межах дослідження, підтвердила ефективність системного підходу до патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом української дитячої літератури. Результати діагностики на констатувальному і контрольному етапах засвідчили позитивну динаміку рівня сформованості патріотичних почуттів у дітей.

Запропонована система роботи, що включала тематичні заняття, бесіди, інтерактивні ігри, художні читання та творчі завдання на основі українських літературних творів, виявилася ефективною, оскільки забезпечила всебічне включення дітей до національного контексту через когнітивну, емоційну і творчу діяльність.

Розроблені методичні рекомендації для вихователів можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти для організації патріотичного виховання, зокрема у процесі ознайомлення дітей з українською літературою, традиціями та символами. Вони сприяють підвищенню педагогічної компетентності вихователів та ефективнішому впровадженню національно-патріотичного змісту у повсякденну освітню діяльність.

Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність і ефективність використання української дитячої літератури як засобу патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та мають вагомим практичне значення для подальшого розвитку освітнього процесу у закладах дошкільної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція) від 22.05.2021 URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Бех І. Д. Виховуємо патріотизм як почуття і цінність. Вихователь методист дошкільного закладу. 2016. № 6. С. 4–8.
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа українських Карпат: наук. метод. журнал. 2015. № 12-13. С. 26–37.
4. Бех І. Патріотизм має бути дієвим: сучасний підхід до патріотичного виховання. Дошкільне виховання. 2016. № 8. С. 2–4.
5. Белкіна Г. В. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку в умовах сучасного освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2019. 120 с.
6. Богущ А. М., Лисенко Н. І. Українська мова і розвиток мовлення у дошкільників: методика, патріотичний зміст, практики. Київ : Слово, 2021. 256 с.
7. Богущ А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку : концепція Софії Русової та сьогодення. Дошкільне виховання. 2016. № 2. С. 2–6.
8. Василевська Л. С. Методичні рекомендації щодо організації туристично-краєзнавчої роботи з дошкільниками. Ніжин, 2015. 8 с.
9. Вовк Т. Патріотичне виховання дошкільників на музичних заняттях. *Музичний керівник*. 2015. №3. С. 4–7.
10. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2-7.
11. Газіна І .О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики : автореф.

- дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» ; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 20 с.
12. Газіна І. О. Актуальність та особливості формування елементів національної самосвідомості у дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. Вип. Х. Кам'янець-Подільський: ПП. Мошак М.І., 2017. С. 100–106.
  13. Голобородова М. Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Виховна робота в школі*. 2016. № 5. С. 2–6.
  14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. відповід. ред. С. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
  15. Гордій Н. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом дитячої художньої літератури. *Освітні Обрії*. № 1(52), 2021. С. 57–63.
  16. Грабарєва О. А., Кугуєнко Н. Ф. Народна пісенна творчість у вихованні національної свідомості дошкільників. Парціальна програма. Харків: Вид-во «Ранок», 2014. 192 с.
  17. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк ; авткол. : Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
  18. Дмитренко А. О. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами краєзнавства. Методичний посібник ігор : кваліфікаційна робота. А. О. Дмитренко. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 54 с.
  19. Дука Т., Журавко Т. Громадянсько-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 1(60) 2018. С. 61–69.
  20. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. План. А. М. Богуш,

- І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок [та ін.]. К. : ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.
- 21.Євтушина Л. «У рідному краї і серце співає... *Українознавство як основа національного виховання дошкільників*». Харків: Вид. група «Основа», 2017. 80 с.
- 22.Євтушина Л. Земля, де народились і ростемо... *Українознавство як основа національного виховання дошкільників*. Старша група. Харків: Вид. група «Основа», 2018. 79 с.
- 23.Єпіхіна М.А., Курило Н.О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 96–99.
- 24.Закон України «Про освіту» // Верховна Рада України. – 2017. – 5 вересня. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- 25.Закон України «Про дошкільну освіту» від 06.06.2024 № 3788-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
- 26.Каплуновська О. «Україна – моя Батьківщина». *Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Д. Рейпольської*. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
- 27.Каплуновська О. Орієнтири патріотичного виховання: особливості організації роботи з дошкільнятами. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 8-11.
- 28.Кисіль Н. В. Школа маленьких патріотів. Проект освітньої роботи з дітьми старшого віку. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 221 с.
- 29.Кононко О. Л. Дитина в дошкільні роки: психологія розвитку. Київ : Слово, 2014. 296 с.
- 30.Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#n13>

- 31.Кривоніс М. Л. Патріотичне виховання в ДНЗ. Харків: Вид-во «Ранок», 2015. 192 с.
- 32.Кузьмук Л. Плекаємо патріотів. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 14–17.
- 33.Логвіненко І. І. Патріотичне виховання в ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 461 с.
- 34.Малкович І. Золотий павучок. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2021. 64 с.
- 35.Малюк Л. В. Формування національної самосвідомості у дошкільників засобами художньої літератури. Харків : Основа, 2018. 112 с.
- 36.Олексюк О., Заволока С. Формування любові до рідного міста у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4 (59). С. 380–385.
- 37.Покроєва Л. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку: методичний посібник. за загальною редакцією Л.Д. Покроєвої. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2015. 472 с.
- 38.Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>.
- 39.Саврій Ю. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до формування основ етнокультури у дітей старшого дошкільного віку: дис. ... док. пед. наук: 011 Умань, 2020. 266 с.
- 40.Садовенко С. М. Формування національної культури особистості народною казкою. URL: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/334-sadovenko-s-m-formuvannja-nacionalnoji-kultury-osobystostinarodnoju-kazkoju.html>
- 41.Сай О. Мир-миром, пироги із сиром. Використання українського музичного фольклору на уроках музичного мистецтва. *Шкільний світ*. 2015. № 7. С. 1-3.
- 42.Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Освіта, 2018. 320 с.

- 43.Тарасенко Г. С. Патріотичне виховання дошкільників у контексті національно-патріотичного розвитку. *Дошкільне виховання*. 2020. № 4. С. 12–16.
- 44.Тесленко С. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку в контексті педагогіки Василя Сухомлинського. *Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 3 (62), вересень 2018, Том 1. С. 164–173.
- 45.Твоя країна – Україна : Енциклопедія українського народознавства / Уклад. Н. Д Кусайкіна. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009, 316 с.
- 46.Український педагогічний словник. Семен Гончаренко ; [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
- 47.Частнікова А. Г. «Я кращої в світі країни не знаю... Національно-патріотичне виховання в ДНЗ. Середній вік». Харків: Вид. група «Основа», 2016. 104 с.
- 48.Частнікова А. Г. Живи, Україно, живи для краси! Національно-патріотичне виховання в ДНЗ. Старший вік. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 102 с.
- 49.Човрій М. Я., Сухацька Л. М. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 1(38). С. 323–326.
- 50.Чубач Г. Диво-казки про Україну. Київ : Перо, 2016. 48 с.
- 51.Шелестова Л. Світ у картинах художників: методичний посібник до альбому розвивальних завдань для дітей 5-7 років. за ред. Л.В. Шелестова. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 194 с.
- 52.Шиян О. «Зерно любові». Програма духовно-морального виховання дітей. О. Шиян, О. Франкевич, Н. Патуляк, Г. Іванців та ін. Львів: ДНЗ Львівське ВПУ ІКТ, 2018. 61 с.

53. Шкрібтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.
54. Шульга Л. В. Художня література як засіб національно-патріотичного виховання дошкільників. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 98 с.
55. Якименко С. І. Виховання світогляду у старших дошкільників та молодших школярів в освітньо-інтегрованому середовищі: теорія та практика. Монографія. Київ. Видавничий дім «Слово», 2017. 640 с.
56. Яцюк М. В. Формування патріотичних почуттів дошкільників. Методичний посібник. Вінниця: ВОПОПП, 2015. 34 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Матеріали для проведення діагностики рівня патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку за методикою О. Безпалько та Н. Гавриш

Мета: виявити рівень сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

Форми роботи: індивідуальна бесіда, робота з картками, спостереження, аналіз творчих робіт.

Етапи:

1. **Підготовчий:** добір карток, матеріалів; створення емоційно безпечного середовища.
2. **Діагностичний:** індивідуальна робота з дитиною (10–15 хв).
3. **Аналітичний:** заповнення шаблону результатів; визначення рівня патріотичної вихованості.

Питання для бесіди з дитиною

1. Як називається країна, у якій ти живеш?
2. Яке місто є столицею України?
3. Які кольори має наш прапор?
4. Що зображено на гербі України?
5. Які свята святкують у нашій країні?
6. Що тобі найбільше подобається в Україні?
7. Що означає для тебе слово “Батьківщина”?
8. Як можна показати, що ти любиш свою країну?

Картки-зображення

Завдання дитини: обері з карток ті, що символізують Україну, та поясни свій вибір.

Зображення:

- Прапор України
- Герб України
- Хліб і сіль
- Вишиванка
- Козак
- Карпати
- Державні діячі (наприклад, Т. Шевченко)
- Ромашка, калина, верба
- Малюнки традиційних українських свят (наприклад, Великдень)

Шаблон для заповнення результатів діагностики

Інформація про дитину:

Прізвище, ім'я: _____

Вік: _____

Дата проведення: _____

Критерій	Прояви дитини	Рівень (високий / середній / низький)
Когнітивний	(Знання про державу, символи, культуру)	
Емоційний	(Вияв емоцій, гордості, любові до Батьківщини)	
Діяльнісний	(Участь у святах, малювання, висловлювання, ігри)	
Загальний рівень	(визначається на основі трьох компонентів)	
Коментарі вихователя	(особливості поведінки, висловлювань, реакцій дитини під час завдань)	

Методична розробка першого заняття в межах системи патріотичного виховання дошкільників за допомогою української літератури

ЗАНЯТТЯ 1: «Моя країна – Україна»

Комплексне заняття з патріотичного виховання

Вік дітей: старший дошкільний вік (5–6 років)

Тривалість: 25–30 хвилин

Освітні лінії: «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Художня література»

Тип заняття: інтегроване – ознайомлення з художньою літературою, розвиток мовлення, формування патріотичних почуттів

Тема: Моя країна – Україна. Ознайомлення з оповіданням В. Сухомлинського «Яка гарна наша хата».

Мета:

- Формувати у дітей почуття любові до України, усвідомлення того, що вона – Батьківщина.
- Ознайомити з художнім твором Василя Сухомлинського як засобом патріотичного виховання.
- Розвивати мовлення, вміння відповідати на запитання за змістом твору, робити висновки.
- Виховувати емоційно-ціннісне ставлення до рідної землі, повагу до родини, дому, національної культури.

Матеріали та обладнання:

- Ілюстрації до твору (українська хата, родина, мальви, лани, прапор України);
- Картка з текстом оповідання;
- Державний прапор, мапа України;
- Музичний супровід – запис мелодії «Рідна мати моя...» (інструментальна);
- М'яка іграшка – «Подорожній Лелека» (як казковий герой).

Попередня робота:

- Спостереження за державними символами;
- Слухання віршів про Україну;
- Розгляд фотографій українських краєвидів, хат, вишиванок.

Хід заняття

1. Організаційний момент (2–3 хв)

Вихователь під музику входить до кімнати з лелекою в руках:

Вихователь:

- Добрий день, дітки! Сьогодні до нас прилетів лелека. Він щойно повернувся з мандрівки рідною Україною. І хоче дізнатись, чи люблять діти свою Батьківщину. Допоможемо йому?

(Діти вітаються, погоджуються допомогти)

2. Бесіда «Що для мене Україна?» (4–5 хв)

Вихователь:

- А що таке Україна? Як ви уявляєте нашу країну? (Діти висловлюють свої думки: це моя мама, рідна домівка, мова, пісня, хліб, прапор тощо).
- Де живе Україна? (На карті показується країна, розглядають її форму, столицю, символи).
- Які кольори нашого прапора? Що вони означають?

3. Ознайомлення з оповіданням В. Сухомлинського «Яка гарна наша хата» (6–7 хв)

Вихователь (виразно читає текст):

«Яка гарна наша хата» Мама з донечкою йшли додому. Дівчинка зупинилась, подивилася на свою хату і сказала:

- Яка гарна наша хата! Мама посміхнулася.
- Чого вона гарна? – запитала.
- Бо вона рідна. Бо в ній – ти, тато, бабуся, брат. Бо тут тепло, пахне хлібом і яблуками.
- Отож, – відповіла мама, – тому й гарна, що рідна.

4. Бесіда за змістом (5–6 хв)

- Про кого розповідається в оповіданні?
- Що сказала дівчинка про хату?
- Чому хата для неї була гарною?
- А у вас є рідна домівка?
- Чим пахне ваш дім?
- Як ви можете подбати про нього?

Висновок:

- Рідна хата – це частина нашої України. Кожна домівка – маленька країна, і коли ми любимо свою сім'ю, ми любимо й Україну.

5. Руханка (2–3 хв)

Під українську народну мелодію діти виконують рухи:

Руханка «Моя Батьківщина»

Я йду – і навколо лани золоті (крокують на місці)

Під небом блакитним ростуть спориші (тягнуться вгору)

Це моя країна, це моя земля,

Моя Україна – рідна сторона! (руки на серце, усміхаються)

6. Творче завдання (6–8 хв)

Завдання: «Намалюй свою рідну хату»

- Діти малюють хату, сім'ю, квіти біля неї, сонце – все, що асоціюється з їхньою домівкою в Україні.

(Альтернативно – розмальовка з українською хатою й садочком)

7. Підсумок (2 хв)

Вихователь:

- Сьогодні ми згадали, що таке рідна домівка, чому ми любимо Україну. Що найбільше вам сподобалося?

(Відповіді дітей)

- Подякуймо лелеці за подорож і пообіцяймо: ми будемо любити Україну, дбати про свій дім, говорити українською і виростати гідними її дітьми.

Очікувані результати заняття:

- Діти знають, що Україна – їхня Батьківщина.
- Уміють пояснити, чому рідна хата – символ любові до країни.
- Виявляють емоційну зацікавленість у слуханні оповідання.
- Активно відповідають на запитання, висловлюють власні думки.
- Проявляють творчість у малюванні.

Додаток В

**Серія методичних розробок занять у межах тематичного блоку
«Система патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку
засобами української дитячої літератури»**

ЗАНЯТТЯ 2: «Рідна мова – солов'їна»

Мета:

- Формувати у дітей любов до української мови;
- Ознайомити з віршами Лесі Українки та Платона Воронька;
- Розвивати мовлення, пам'ять, виразність.

Хід заняття:

1. **Вступна бесіда:** Що таке рідна мова? Навіщо вона потрібна?
2. **Читання вірша Лесі Українки «Як дитиною, бувало...»** – коротке обговорення.
3. **Вивчення напам'ять уривка з вірша Платона Воронька «Рідна мова»:**
Рідна мова – ніжна, мила,
Як співаночка весела...
4. **Мовленнєва гра «Доповни речення»:**
– Українська мова – це... (солов'їна, мелодійна, красива)
5. **Руханка під пісню «Ой у лузі червона калина» (без слів, ритмічні рухи).**
6. **Творче завдання:** Діти складають коротке речення про мову, і вихователь записує у «Книгу рідної мови» (групову).

ЗАНЯТТЯ 3: «Символи України»

Мета:

- Ознайомити дітей з державними символами: прапор, герб, гімн;
- Пояснити значення кольорів, тризуба;
- Розвивати асоціативне мислення.

Хід заняття:

1. **Бесіда «Що означає прапор?»**
– Жовтий – пшениця, синій – небо.
2. **Ілюстрації, презентація герба, прослуховування гімну (у спокійній версії).**
3. **Слухання вірша Ганни Чубач «Прапор»:**
Синьо-жовтий прапор маєм,
Синє небо, жовте жито...
4. **Дидактична гра «Склади прапор» із частинок пазлу.**
5. **Творче завдання:** Розфарбовування малюнку прапора/герба.

ЗАНЯТТЯ 4: «Традиції українського народу»

Мета:

- Ознайомити з українськими обрядами, традиціями (хліб, вишиванка, пісня);
- Розвивати емоційне сприймання культури;
- Виховувати повагу до народних звичаїв.

Хід заняття:

1. **Привітання піснею «Добрий день вам, люди добрі!»**
2. **Читання народної казки «Котилася торба».**
3. **Бесіда: Що означає «традиція»? Які звичаї ти знаєш?**
4. **Музична хвилинка: спів пісні «Подольночка», гра в коло.**
5. **Огляд предметів: рушник, лялька-мотанка, калач.**
6. **Творче завдання: Створення аплікації «Моя вишиванка».**

ЗАНЯТТЯ 5: «Видатні українці»

Мета:

- Ознайомити з постаттю Тараса Шевченка;
- Формувати повагу до історичних діячів;
- Розвивати слухову пам'ять.

Хід заняття:

1. **Вступне слово вихователя про Т. Шевченка.**
2. **Читання уривка з дитячої книжки-казки «Малий Тарас» (адаптація для дошкільнят).**
3. **Огляд дитячих ілюстрацій до «Садок вишневий коло хати».**
4. **Вивчення напам'ять кількох рядків.**
5. **Гра «Ким я хочу бути?»**
6. **Творче завдання: Діти малюють себе в майбутньому (лікар, козак, поет, учитель тощо).**

ЗАНЯТТЯ 6: «Природа України – моя краса»

Мета:

- Виховувати любов до природи України;
- Ознайомити з Карпатами, степами, лісами;
- Розвивати спостережливість, уяву.

Хід заняття:

1. **Розгляд мапи – де гори, степи, річки.**
2. **Читання віршів про природу: В. Симоненка, Н. Забіли.**
3. **Музична релаксація: звуки лісу, води.**
4. **Мовна гра «Що б сказала сосна/ріка/пташка?»**
5. **Творче завдання: Малювання «Моя улюблена частина України».**

ЗАНЯТТЯ 7: «Моє місто – частинка України»

Мета:

- Формувати уявлення про рідне місто/село як частину країни;
- Розвивати зв'язне мовлення;
- Виховувати любов до рідного краю.

Хід заняття:

1. **Прогулянка/розгляд світлин міста (будівлі, парки, пам'ятники).**
2. **Читання оповідання Н. Забіли «У нашому місті».**
3. **Бесіда: Що є в нашому місті гарного?**
4. **Гра «Знайди на фото знайоме місце».**
5. **Творче завдання:** Діти малюють своє улюблене місце у місті (парк, будинок, вулицю).

ЗАНЯТТЯ 8: «Українські свята»

Мета:

- Ознайомити дітей з традиційними святами: Різдво, Великдень, День Незалежності;
- Формувати повагу до свят як частини культурної спадщини;
- Виховувати радість від участі у святкуванні.

Хід заняття:

1. **Міні-бесіда: Які свята люблять у родині?**
2. **Казка «Про Великодню писанку» (у спрощеній формі).**
3. **Фольклорна гра: «Ой весна, весна, днем красна!» (хоровод).**
4. **Розгляд святкових атрибутів: рушник, писанка, калина.**
5. **Творче завдання:** Розфарбування писанки або створення групової гірлянди з державними символами.